

Újpesti

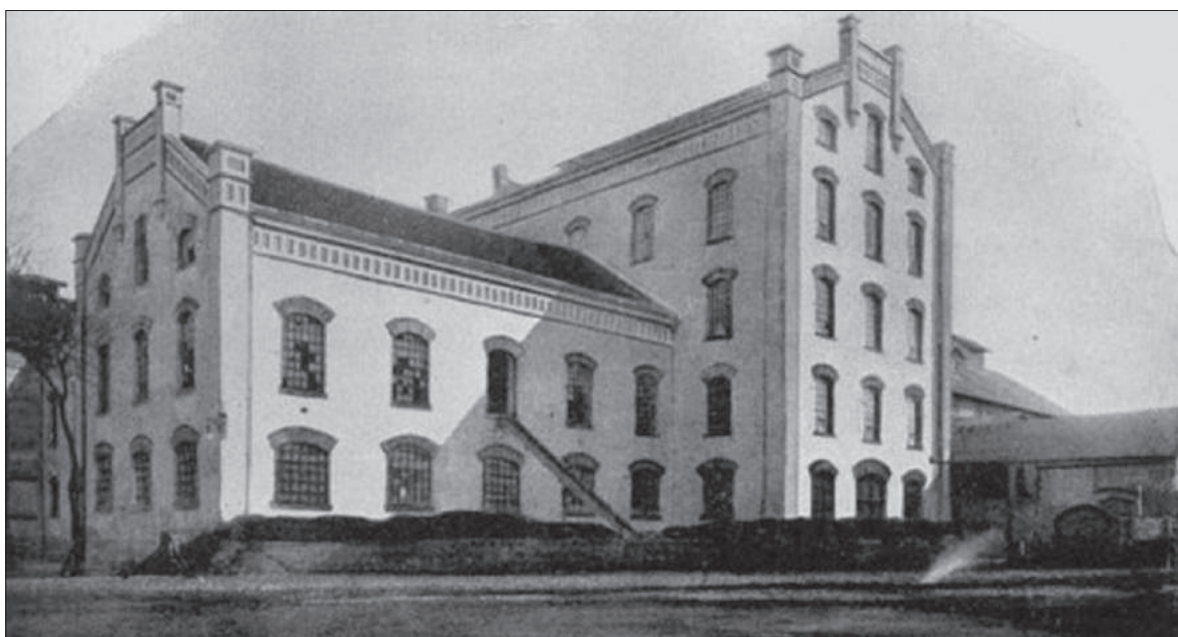
Helytörténeti
Értesítő

2017. szeptember
XXIV. évfolyam 3. szám

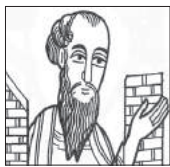

Egyedi Lajos újpesti gyáros terézvárosi palotájára 1928-ban érvényesítette jelzálogjogát a Magyar-Itáliai Bank, majd az épületet a Magyar Királyi Posta Jóléti Alapja vette meg. A villát és zöld környezetét napjainkban Benczúr-háznak és Benczúrkertnek hívják. 1927-ben gyászírben közölték az újságok, hogy Egyedi Lajos, az Újpesti Szeszfinomító, Szeszmaláta és Szárított Moslék Gyár tulajdonosa, a hazai lósport jeles támogatója, önkezével vetett véget életének. Artúr, az öccse – Egyed község birtokosa, ménestulajdonos és országgyűlési képviselő – akkor már nem élt; a veje fojtotta meg egy törölközővel, mert nem fizette ki a kártyaadósságát.

Az újpesti szesz kombináttal 1913-ban kezdődtek a bajok. A gyárat a törvényesített szesz kartell megállapodás miatt csőd fenyegette, emiatt el kellett adni. Az ötven éven át virágzó üzem fő terméke a nyers és denaturált szesz, valamint az élesztő volt, de a melléktermékek felhasználása miatt ökor- és sertéshízlalással is foglalkoztak. A huszonöt épületben gőzerővel folyt a munka és a telep kapujáig iparvágány vezetett. Az üzemet a fivérek apja 1862-ben alapította, még Stern Ignác néven. Az ötvenezer négyzetméteren elterülő szeszgyárnak mára már nyoma sem maradt. A Fő (ma: Árpád) út és a Csányi László utca között, a szeszfeldolgozó jellegzetes szaga is rég elpárolgott. □ *Barta Flóra*

A Reformáció 500. évében az Ujpesti Református Egyházi Értesítő 1928-29. évi számaiból idézünk

„Pénzügyi Bizottságunk egyik legutóbbi ülésén az ott egybeült Presbyter társaim lelkéből sarjadt vágyakozás megtisztelt megbizottjaként tisztelettel javasolom ezekért: Mondja ki az igen tisztelt Egyháztanács, hogy a templomépítés ügyét sürgősen napirendre tűzi. A továbbiak megbeszélése céljából rendkívüli ülést tart, melynek egyetlen tárgya a kérdésnek alapos megvitatása lehet. Ez ülésen dönt afelől, hogy 1. mit-, 2. hova és 3. hogyan szándékozik építtetni egyházunk. A tárgyalások alapjául szolgáló javaslattételre a Templomépítő-Bizottságot kéri fel. Tiszteletteljes javaslatom elfogadását kérve vagyok hittestvéri tisztelettel: Rákosy Zoltán presbiter”

„Nyaralnak az ujpesti szegény gyerekek. Julius 15-én meglátogattuk a balatonalmádi Zsófia gyermekszanatóriumban üdülő ujpesti szegény gyermekeket és a szép számban lévő református, evangélikus és unitárius gyermekek előtt Mády Gyula lelkész istentiszteletet tartott a Balaton partján. Az ujpesti gyermeknyaraltatási actió, mely dr. Semsey Aladár polgármester kezdeményezésére indult meg és Darvas Bertalan népjóléti ügyosztályvezető agilis irányítása mellett folytatja áldásos munkáját, lehetővé tette, hogy az iskolai esztendő alatt sok nélkülözéstől elcsigázott ujpesti gyermek közül 127 júliusban, 125 augusztus hóban és 47 szeptemberben, a Balaton partján üdülhessen. [...] A kicsinyek egyébként a legnagyobb felügyelet alatt vannak, ellátásuk kifogástalan, naponta ötször étkeznek. A délelőtti fürdést délután felváltja a nemes szórakozás.” (1928. jul.-aug.)

„Az Ujpesti Református Egyház a kebelébe tartozó egyesületekkel 1929. május 30-án (urnapján) csütörtökön egésznapos gyülekezeti kirándulást rendez a váci szigetre. [...] Indulás reggel 7 óra 55 perckor a rákospalota-ujpestivasutállomástól. Megér-

kezés Vácra 8 óra 42 perckor. Felvonulás a ref. templomhoz, ahol nagytiszteletű Sáfár Béla váci lelkész a pesti egyházm. főjegyzője istentiszteletet tart számunkra. Istentisztelet után hajón átkelés a szigetre, hol az ifjusági és leányegyesületi tagok, továbbá cserkészek fogják szórakoztatni a kirándulókat. – Indulás vissza este 8 óra 15 perckor a váci Máv. állomásról.” (1929. 5. szám)

„A vasárnapi iskolák október 1-én nyílnak meg a város öt különböző pontján. Felkérjük azokat az evangéliumi lelkű hittestvéreinket, akik a vasárnapi iskolai munkában részt kívánnak venni és hivatást éreznek lelkükben, hogy ebben a szolgálatban Isten dicsőségére munkálkodjanak, sziveskedjenek szeptemberben a lelkésznél jelentkezni, hogy az előkészítő órákra meghívót küldhessünk.” (1929. 7-9. szám)

„Báró Wolfner András ujpesti gyáriparos édesatyja, néhai báró Wolfner Tivadar emlékére e z e r pengőt adományozott az ujpesti református kulturházépítkezési költségeire. Ugyanezen célra Joó Sándor egyháztagunk ötven pengőt adományozott. Legyen Isten áldása az önzetlenül áldozó kegyes adakozókon.” (1929. 7-9. szám)

„Református Kulturházunk felavatása. Örömnépre gyült össze Ujpest reformátussága mult hó 20-ikán, amikor körében üdvözölhette Dr. Kováts J. István püspök-helyettest és az egyházmegye vezérét Mocsy Mihály esperest, akik eljöttek örvendezni az ujpesti gyülekezetbe, örülni az alkotókkal, az Isten országát építő sereggel. Mády Gyula lelkész meleg szavakkal üdvözölte a feleségével együtt megjelent püspök-helyettest és esperest, majd a kerület országgyűlési képviselőjét, Dr. Szücs István h.állam titkárt fogadta, kik nagy elismeréssel emlékeztek meg az ujpesti reformátusok kulturális munkálkodásáról.” (1929. 11. szám)

(Összeállította: Szöllősy Marianne)

Az Újpesti Helytörténeti
Alapítvány lapja

Alapító szerkesztő:
KADLECOVITS GÉZA

A szerkesztőbizottság elnöke:
HIRMANN LÁSZLÓ

A szerkesztőbizottság
tisztelt elnöke:
DR. SIPOS LAJOS

A szerkesztőbizottság tagjai:
DR. HOLLÓSI ANTAL
DR. KÖRÖS ANDRÁS
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Szerkesztő:
ROJKÓ ANNAMÁRIA

Munkatársak:
IVÁNYI JÁNOS
DR. KRISKA GYÖRGY
KRIZSÁN SÁNDOR
LŐRINCZ RÓBERT
SZÖLLŐSY MARIANNE

Számunk szerzői:
BARTA FLÓRA *fordító*
GERGELYI OSZKÁR *közíró,*
publicista
HIRMANN LÁSZLÓ *tanár,*
gimnázium-igazgató
IVÁNYI JÁNOS *okl. építőmérnök*
KADLECOVITS GÉZA *helytörténet-*
kutató
KASSÁK LAJOS *költő, író,*
lapszerkesztő
KRIZSÁN SÁNDOR *gyűjteménykezelő*
LŐRINCZ RÓBERT *könyvtáros,*
könyvtárigazgató
ROJKÓ ANNAMÁRIA *újságíró,*
szerkesztő
SZÖLLŐSY MARIANNE *helytörténeti-*
gyűjtemény-vezető

Kiadja: Újpest Önkormányzata
Műszaki szerkesztő:
GELLÉRT KATALIN
Nyomdai kivitelezés:
SPÁCIUM BT.
Felelős vezető: KOÓS GÁBOR

Újpesti

Helytörténeti
Értesítő

2017. szeptember
XXIV. évfolyam 3. szám

Az Újpesti Szeszgyár épületének részlete (Archív fotó: FSZEK, Budapest Gyűjtemény)

-
- 1 BARTA FLÓRA *Az elillant szeszgyár*
-
- Múltidéző**
- 2 *A Reformáció 500. évében az Újpesti Református Egyházi Értesítő 1928–29. évi számaiból idéziünk*
Összeállította SZÖLLŐSY MARIANNE
-
- Tanulmány**
- 4 KRIZSÁN SÁNDOR *Újpest lóvasúti végállomása és forgalmi telepe*
-
- Közlemények**
- 7 LŐRINCZ RÓBERT *Az UTE I. világháborús emléktáblája*
- 9 ROJKÓ ANNAMÁRIA *Prém Margit, az adományozó 7. rész „Miss Haining, a skót nevelőnő”*
- 12 BARTA FLÓRA *Egy zseniális szélhámos Újpestről*
- 15 IVÁNYI JÁNOS *Az „új” tűzörség építése*
- 18 KRIZSÁN SÁNDOR *Újpesti úttörténet: A Vasút utcától a Görgy Artúr utcáig, 9. rész*
- 20 KADLECOVITS GÉZA *Megvádolva – felmentve*
- 21 GERGELYI OSZKÁR *Vázlatok a Csík-per újpesti tárgyalásáról*
- 23 BARTA FLÓRA *Kassák Lajos memoárja*
- 23 KASSÁK LAJOS *Egy ember élete (részlet)*
-
- Híres újpestiek**
- 25 HIRMANN LÁSZLÓ *Lukácsy Sándor*
-
- Interjú**
- 28 SZÖLLŐSY MARIANNE *„Nekem mindent az iskola adott...”*
-
- 32 **Helytörténeti hírek**
-

KRIZSÁN SÁNDOR

Újpest lóvasúti végállomása és forgalmi telepe

Angyalföld és Újpest határánál a Váci úton egy különös, már-már mesészerű kis kastélynak is beillő ház áll a vasúti híd szomszédságában. Több mint másfél évszázada díszje a környéknek, műemléki oltalom védi. E ponton ér össze a két, közigazgatásilag különálló terület történelme, mindkét városrész büszke lehet az épületre. Bár hivatalosan Angyalföldé, bő százötven esztendeje a ház és közvetlen környezete inkább „újpesti” volt, mivel akkoriban Pest beépített területe nagyjából a mai Dózsa György út vonalánál ért véget, kifelé csak az 1880-90-es évekre népesült be gombamód szaporodó Váci úti gyárai által.

A pesti Széna (ma: Kálvin) térrel kapcsolatot biztosító lóvasút 1866. július 30-i ünnepélyes megnyitását követően, augusztus 1-jén indult menetrendszerinti forgalma. Északi végén e díszes indóház a telektulajdonos Wagner János építész tervei szerint készült, valószínűleg a vonal megnyitására. (Helyén 1749-től egy határkocsma állt, melyet 1861 szeptemberében Wagner megvett Pest városától.) Építési terveit 1867 januárjában engedélyeztette, s feltételezhetően a mellette fekvő épületek – kocsiszínek, istállók, raktárak, istállómeister egyemeletes lakása – terveit szintén ő készítette. Használatukra Wagner 1866. február 20-án bérleti szerződést kötött a

Pesti Közúti Vaspálya Társasággal (PKVT), ám még annak lejárta előtt, 1869. február 11-én az itt fekvő telekkel együtt a PKVT megvásárolta.

Az indóház forgalmi személyzeti helyiségek, váróterem és vendéglő számára adott otthont. Duna felé néző főhomlokzata az étterem nagytermét rejtette, földszintjén közepén háromablaknyi szélességben kiugró része az emeleten nyitott erkélyt „tartotta”. Ezt a kiugró épületrészt az erkéllyel, ismeretlen időpontban elbontották. Keleti homlokzatának északi részén volt a kávéház és billiárdterem bejárata, a nagyteremtől délre sötét, a várócsarnok mögött pedig konyha kapott helyet. Emeletén bálterem, illetve négy kisebb szoba és lakás helyezkedett el, itt alakították ki a lóvasút „felügyelőjének” otthonát 1874-ben. Újpest község a hetvenes években még nem rendelkezett közösségi események számára alkalmas helyiséggel, így a ház nagyobb termeiben rendeztek például műkedvelő színházi előadásokat. Egyikeként 1876 karácsony másnapján 4. osztályos tanulókból álló kis társulat a nagyteremben adta elő Soós Mihály színész rendezésében A jószívű asztalosmester és a kis árva című színművet, amelynek egyik főszereplője a későbbi újpesti polgármester, Ugró Gyula volt.

Közvetlenül az indóház mellett álltak a 2×4+2 vágányú kocsiszíni csarnokok, amelyek között a főépülettől számított 2. vágányról eddig nem ismert kialakítású és műszaki megoldású tolópad-rendszerű, vágánytengelyre merőleges mozgatószerkezettel helyezték át a lóvasúti vagonokat a forgalmi vágány és a kocsiszín megfelelő sínparjai között. A kocsiszín Újpest felőli végén állt a lovászmesteri lakás, a színektől keletre pedig istállók és egyéb kiszolgáló helyiségek helyezkedtek el.

A vonal megnyitását követően igen jelentékenyen emelkedett utasainak száma. Mindez arra készítette a társaságot, hogy me-

A lóvasúti indóház észak felől, az 1870-es évek első felében

neteinek számát és ahhoz ló- és járműparkját növelje, újpesti telepét ennek megfelelően bővítsse. A végállomás kezelési vágánya 1868-ban 128,96 méternyi új sín párral és négy váltóval bővült, közvetlen összeköttetést kapott a pályája a kocsiszínnel. A telep vágányainak hossza egy év múlva 398,2 m volt.

Az átépítés valószínűleg összefüggött a forgalmi vágány 1868 kora őszi északi továbbépítésével Újpesten a Váci országúton át a téli kikötő zártöltéséig (mai Zsilip utcáig). E 758,4 méter hosszúságú szakasz kivitelezésére a társaság korábban kötelezettséget vállalt, hiszen újpesti fővonalának szerves részét képezte, megvalósítását mégis igyekezett mellőzni. Csak a káposztásmegyeri ház- és szőlőbirtokosok többrendbeli panaszának nyomására utasította a hatóság a vállalatot a pálya kiépítésére, amelynek eredményeként a megyeriek 1868. október 7-től utazhattak lóvonattal. Újabb vállalkozói kör kezdeményezte, majd gróf Károlyi Sándor felkarolta az Újpest és Rákospalota területén építendő lóvasút tervét, amelyet a PKVT kivitelezett. Az 1872. május 1-jén nyíló új vonal az Újpest-Rákospalotai Lóvonatú Vaspálya Társaság irányításával üzemelt, s növelte a PKVT Pest felé tartó vonalának forgalmát. Mindezzel az újpesti indóháznál átszállási pont jött létre.

Az épület keleti oldalán fekvő sín pár a ház toldalékaként emelt fedett csarnokba vezetett. Itt szállhattak fel a csarnokban álló kocsira utasai, akik közül a III. osztályra jegyet váltók a karzaton indulásig mentesültek az időjárás esetenként kellemetlen hatásától. Mellette a később zárt helyiséggé alakított észak-dél irányú átjáró valószínűleg fel- és leszállóhely gyanánt szolgált. 1871-től külön dohánytőzsdé pavilon is várta az utasokat.

Az épületet díszítő maszkok másodlagos felhasználásának kérdését színhagyomány mellett építészettörténeti irodalom is felveti, miszerint eredetileg a Kerepesi (ma: Rákóczi) úti régi Nemzeti Színházat díszítették. Tény, hogy a színház átépítése 1875 körül zajlott, s az indóházat ábrázoló korai (legkésőbb 1874 nyarán készült) fotográfiákon már látszódnak. Ha mégis így volt, talán azt kívánta kifejezni, hogy a házban a korai években – mint utaltunk rá – időnként színelőadásokat tartottak. Más vélemény szerint a római mitológia

Bacchus mondakörét idézték e fejek, az ivás és mámor ókori kultuszára utalva díszítették a vendéglőt.

A hetvenes évek elejére a korábbi „tolópados” kocsiszínnel nyomát sem látjuk. Műhely, kutak, istálló, a telep Pest felőli szélén újabb építésű kocsiszíni épületek helyezkedtek el; utóbbiak valószínűleg az 1872-es módosítások eredménye. Ekkor s a következő években ismét bővült a forgalmi telep vágányainak hossza: 1875-ben 865,7 méternyi sín pár szolgált a kocsik rendezését és tárolását. 1870-ben 64 ló szállásolására alkalmas, abrak- és szerszámtartó, valamint lakóhelyiségekkel bíró istálló készült, és átalakították a korábban épült „lőhajlékokat”. 1872-73-ban egy-egy újabb istállót emeltek, utóbbi 32 lónak nyújtott szálláshelyet. 1872-ben bekerítették és befásították a végállomás telkét.

1878-tól teljes fővárosi lóvasút-hálózat birtokában „Budapesti” előnévvel illetett Közúti Vaspálya Társaság (BKVT) újpesti vonala forgalmának növekedése újfent bővítésekre ösztönzött. 1884-ben egy 60×9,8 méter alapterületű, falazott alapon fából készített szint emeltek 24 kocsifogadására 329,3 méternyi sín párral, így a teljes „végpont” vágányhossza 1193 méter lett. Istálló készült 16 ló részére, első emeletén kocsislakásokkal. A közvetlenül mellette álló két régebbi istállót modernizálták, új szellőzési rendszert és aszfaltburkolatot kaptak. 1886-ban az újpesti telepen 64 lóvasúti kocsinak volt helye, s 144 lónak biztosított hajlékot.

Fejlesztették az indóházat is. 1888. július 8-án az Újpesti Ellenőr arról adott hírt, hogy a frissen felújított és légszuszvilágítással ellátott állomási épületet július 5-én rögtön-

Az újpesti telep az indóház nyitott vágánycsarnokának tetejéről, az 1870-es évek első felében. Előtérben műhely, távolabb balra fent istálló, jobbra kocsiszín áll

zött ünnepély keretében Jellinek Henrik vezérigazgató „Újpest előkelő polgárai” társaságában avatta fel. „Az éljenek, a mozsárdurránások elhangzása s a pályaudvar megtekintése után Somogyi állomásfőnök vendégszerető asztala köré telepedett az egész társaság, s díszlakomának is beillő ellátásban részesült.” Az ünnepélyen a BKVT menedzsmentje mellett Újpest község részéről többek között Karric Jeromos bíró, Benitzky Antal jegyző, Mády Lajos, Wolfner Lajos, dr. Boskovics Alajos, dr. Héderváry Soma vett részt. Pohárköszöntők sokaságát követően „A társaság éjfél után a legkedélyesebb hangulatban, s a Rákóczy induló mellett oszlott széjjel”.

Az állomás békés minden napjait időnként „lármásabb” események színesítették. 1888 augusztusában egy este az indóház vendéglő valószínűleg humorérzéktől megfosztott csaposa és pincére az udvaron „tisztességesen elverték” egy újpesti polgárt a sínek között, aki bátorkodott megjegyezni, hogy „több sert és kevesebb habot kér a poharába”. A verekedőket Somogyi állomásfőnök választotta szét, széjjelosztatva a bámmészködő „háromszáz főt meghaladó tömeget”.

Az étterem bérlői közül csak néhányan ismertek név szerint: Geiger József, az újpesti, Fő (ma: Árpád) út elején lévő Széchenyi kávéház tulajdonosa 1891 májusától, Baronics József és Balika György pedig augusztustól vezette a vendéglőt, 1892. november 1-jétől Broser János irányítása alatt működött. Broser hirdetése szerint az indóházban „Főtörekvésem leendő olcsó és jóízű magyaros étkek és a legjobb minőségű hamisítottan hegyi borok pontos kiszolgálásával t. vendégeim megelégedését kiérdemelni. Három bútorozott szobát is a legolcsóbban számítva, a nagyérdemű közönségnek rendelkezésére bocsátom.”

Legmeghatározóbb személyisége volt az újpesti végállomásnak (az 1880-as évek első felétől már biztosan) az indóház falai között lakó és dolgozó Somogyi István állomásfőnök. „Általánosan ismert alakja volt Újpestnek a jól megtermett, jó modorú uri ember kedveltje volt úgy a társadalomnak mint a vasúti alkalmazottak körében is. A lóvasut megteremtése óta annak szolgálatában állt...” – írta róla a Közérdek 1896. szeptember 13-án. Somogyi

1896 nyaráig látta el állomásfőnöki tisztségét, a lóvasut villamosításától a társaság központi épületébe vezényelték át. Nem sokkal később, szeptember 9-10-én, rövid betegség következtében 55-56 évesen elhunyt. Állomásfőnöki tisztségben őt Szatnyó József váltotta, aki ekkor két évtizede teljesítette szolgálatát a BKVT kötelékében.

Az újpesti telep lóvasúti építményeinek nagy részét a Váci úti vonal 1895-1896-ban történő villamosításakor bontották el. A megmaradó indóház keleti homlokzatát ekkor befalazták, egy ablaknyílást hagytak az egykori váróterem falán, a nyitott csarnok előtetőjét legkésőbb ekkor elbontották. Tovább villamosvasúti alkalmazottak használták a házat a húszas évektől a Budapest Székesfővárosi Közlekedési Rt., az ötvenes évek elejétől a Fővárosi Villamosvasút irányítása alatt. Nagy felújítására 1958 és 1961 között került sor, műemléki szempontok figyelembevételével állították helyre Borsos László tervei alapján. Ekkor a ház nyilvános funkcióval már nem rendelkezett, egy kisebb helyisége trafikként szolgált. Földszintjén személyzeti szociális helyiségek, pénztár, könyvtár és sportköri szoba, emeletén irodák és két lakás helyezkedett el. Keleti homlokzatán az egykori várócsarnok északi és déli falán lévő nagyméretű íves nyílásokkal egyező méretű nyílást alakítottak ki.

Jelentős fordulatot hozott a 3-as metró újpesti szakaszának építése, amikor is a Váci úti villamosjáratok az 1980-as évek elején megszűntek. A ház ezt követően a Budapesti Közlekedési Vállalat kishajózási csoportját szolgáltatta. Felmerült elbontásának ötlete a Váci út rendezése során, mivel így az utat egyenesebbé tehetnék volna, ám az Országos Műemlékfelügyelőség ezt szerencsére megakadályozta. Fővárosi tulajdonba került a funkcióvesztett épület, majd 1996-ban értékesítették, s újabb tulajdonosától 1999 tavaszán vásárolta meg a teljesen leromlott állapotú épületet Kenéz Attila, Gecse Tamás és Voloscsuk András, akik szinte azonnal hozzáláttak műemléki szintű felújításához Kemény Mária művészettörténész segítségével. Azóta is patinás dísz a Váci út e szakaszának az első városi közlekedési épület, az egykori lóvasúti indóház. □

LŐRINCZ RÓBERT

Az UTE I. világháborús emléktáblája

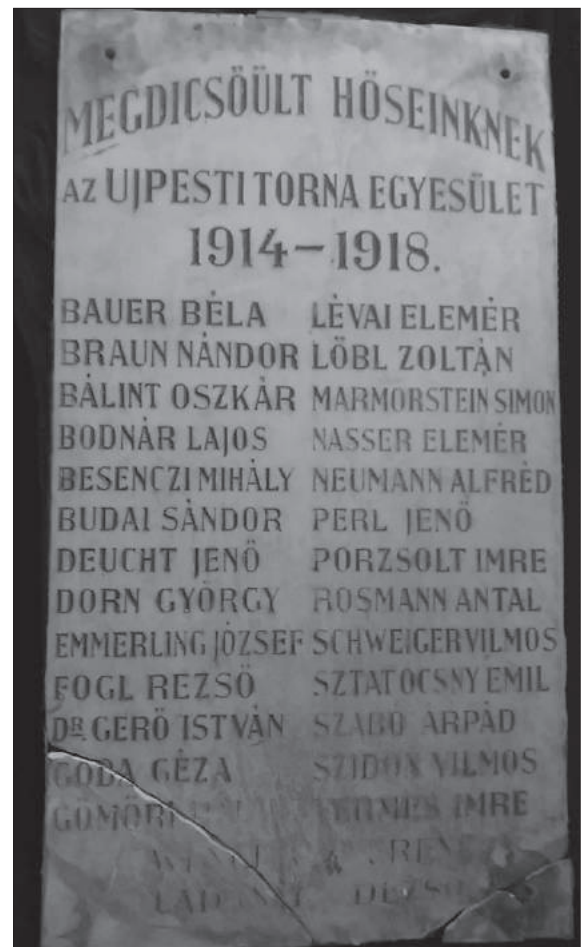
Az Újpesti Torna Egylet több mint tíz évvel az első világháború követően, 1931-ben állított emléket a világháborúban elesett huszonnyolc tagja emlékére. Ugyan már az egyesület 1925-ös jubileumi közgyűlésén is felmerült egy emléktábla állításának gondolata, ám a megvalósítás akkor – nem tudni milyen okokból – nem történt meg. Újabb hat évnek kellett eltelnie, mire az ötlet testet öltött.

Az újpesti stadion falán elhelyezett márványtábla avatására 1931. október 6-án délután négy órakor, nagyszabású ünnepély keretében került sor. Az ünnepségen az Or-

szágos Frontharcos Szövetség díszszázaddal képviseltette magát. A helyi csoport nevében vitéz Fraknó Gyula elnök mondott beszédet, amelyet koszorúzás követett. A tábla hosszú évtizedeken keresztül eredeti helyén maradt, majd a stadion 2001-es átépítésekor a tribün mögé emelt új klubház előterébe került. A több mint nyolcvan éves márvány azonban megtöredezett, továbbá néhány név is szinte olvashatatlaná vált rajta. 2014-ben egy pályázat keretében lehetőség nyílt a felújítására, ám mivel a tábla állapota már nem tette lehetővé a renoválást, az eredetivel megegyező másolat elkészítése mellett döntöttek. Az új emléktáblát újra a stadion külső falán

Az eredeti tábla másolata a stadion falán

Az 1931-es tábla a stadion raktárában

helyezték el, míg a régi – több darabban – a tribün alatti raktárba került.

A táblán szereplő huszonnyolc egykori uteista közül többeknek kiléte a múlt homályába vész, kutatásaink során sem sikerült kideríteni, melyik sportágban jeleskedtek, vagy pontosan mikor vesztették életüket. A korabeli újságok, kiadványok, valamint az osztrák–magyar hadsereg veszteséglistái alapján az alábbi hősi halottakról kaphatunk részletesebb információkat.

Besenczi Mihály, Dorn György, Neumann Alfréd, Vermes Imre, Fogl Rezső, Rosmann Antal és Szidon Vilmos a labdarúgó szakosztály tagjai voltak. Besenczi, a csapat kiváló szélsője a székesfehérvári honvéd huszárezred tagjaként már a háború első évében háromszor járt itthon, hogy a fronton szerzett sérüléseit kezeltesse. Negyedszerre nem tért vissza, halálos sebesülést szenvedett. Neumann, a saját nevelésű centerhalf az olasz harctéren halt hősi halált 1915 őszén, neve szerepel az újpesti zsinagóga falán található első világháborús emléktáblán is. A csapat másik hátvédje, Vermes Imre – aki önkéntesként maga kérte, hogy a tűzvonalba küldjék – szintén 1915-ben halt bele a harctéren szerzett sérüléseibe. Klubtársai részvéte mellett Újpesten temették el. Fogl Rezső, a későbbi legendás újpesti hátvédpáros, a Fogl fivérek bátyja 1914-re ért pályája csúcsára az UTE első csapatában. Őt tartották az öt Fogl testvér között a legnagyobb klasszisnak. A háború kitörésekor a 32. honvéd gyalogezredhez vonult be, majd a kárpáti harcokban eltűnt. Szidon Vilmos, a csapat korábbi játékosa, 1913-tól az ifjúsági

Emmerling József zászlóst posztumusz Arany Vitézségi Éremmel tüntették ki

csapat intézője 1914-ben indult a frontra. Rövidesen az ezredparancsnokság arról értesítette hozzátartozóit, hogy halálos sérülést szenvedett. 1918 tavaszán azonban hír érkezett arról, hogy mégis él, fogságba került, ahonnan három és fél esztendő alatt egyetlen üzenete sem jutott el övéihez. A hírt egy hazaérkezett volt fogolytársa újságotla, aki jelezte, Szidon már útban van hazafelé, és napokon belül meg is érkezik szerettei körébe. Ez azonban téves információnak bizonyult (esetleg Szidon útközben hunyt el), hisz a futballintéző hősi halottként szerepel az emléktáblán.

Emmerling József (1896–1916.08.20.) és Bodnár Lajos (1896–1916.02.23.) a fiatal úszó szakosztálynak voltak nagy veszteségei. Az egyesület 1919-ben mindkettőjük emlékére úszó-vándordíjat alapított. Emmerling az UTE első, 1914-es vízilabda csapatának is tagja volt. Arcképét a klub 1919 júniusában megfestette, a képet az UTE országos úszóversenyén mutatták be. Schweiger Vilmos az egyesület 1914. évi vezetőségének tagjaként, mint honvédtiszt indult a frontra, neve szintén fellelhető az újpesti zsidó világháborús hősök emléktábláján is.

Az UTE-táblán szereplők közül (az eddig említett Neumann Alfrédon és Schweiger Vilmoson kívül) a zsinagóga előcsarnokában elhelyezett emlékművön is megtalálható a húszéves Bauer Béla – akit a budapesti honvédhelyőrségi kórházból katonai pompával temettek 1916. július 4-én az újpesti izraelita temetőben –, továbbá Braun Nándor, Bálint Oszkár, Budai Sándor, Deucht Jenő, Lévai Elemér (1890–1915.03.22.), Löbl Zoltán (1895–?), Nasser Elemér, Perl Jenő, Porzsolt Imre (?–1915.06.21.) és Ladányi Dezső neve. Ladányinak, a 30. honvéd gyalogezred Pozsajovicénél hősi halált halt tartalékos hadapródjának, a Nagyezüst Vitézségi Érem tulajdonosának ravatalánál dr. Venetianer Lajos újpesti főrabbi mondott búcsúztatót 1915 októberében.

Az UTE tábláján szereplő további klubtagok, Dr. Gerő István (1890–1915.03.07.), Goda Géza (1897–1916.06.11.), Gömöri Pál, Marmorstein Simon, Sztatocsnay Emil, Szabó Árpád és Wenger Ferenc szintén azok közé tartoznak, akiknek az egyesületben betöltött szerepét esetleges további kutatások tisztázhatják. □

Prém Margit, az adományozó, 7. rész „Miss Haining, a skót nevelőnő”

Prém Margit, az Újpestről indult tanítónő az 1920-as évekre a budapesti Református Skót Misszió Iskolájának vezetőjeként már jelentős tekintélyre tett szert. Neve szerepelt az 1923 januárjában rendezett Protestáns bál meghívottjainak jegyzékén. A Budapesti Hírlap január 21-i száma a rendezvényről az alábbi tudósítást közölte: „A Vigadó fényárban úszó termei ma este a főváros és a vidék régen látott úri társadalmát látta vendégül. A protestáns fiatalság rendezte a régi hagyományokhoz hű és méltó protestáns bált. [...] Tíz óra után József Ferenc királyi herceg érkezett meg, a ki a pálcás urak sorfala közt a Rákóczi-induló hangjaival vonult be a terembe. És mint az régen is szokás volt, a Csínom Palkó nótájába kezdett Radics Béla bandája. József Ferenc kir. herceg Feililzsch Cecil bárónővel és Hugonnay Kálmán gróf Raffay Mártával megkezdték a táncot, melyet a párok serege reggelig folytatott.” A „megjelent leányok jegyzékén” Prém Margit neve is szerepel. Nem kellett azonban kiemelt, országos rendezvény ahhoz, hogy a skót iskola polgári és kereskedelmi tagozatának vezetője támogasson valamely kezdeményezést, elegendő volt az is, ha jótékonyági akcióról volt szó. A Budapesti Hírlap, 1927. december 14-i száma egy gyermekotthonok javára rendezett teadélutánról tudósít. „Kedden délután előkelő közönség részvételével jótékony célú teadélutánt rendezett az Anna kir. hercegnő védnöksége alatt álló [Napközi] Gyermek-Otthonokat Fenntartó Hölgybizottság. A teadélutánon Szikra (Teleki Sándorné grófné) szellemes és a társaságot mindvégig szórakoztató előadást tartott. A megjelentek sorában ott voltak: Berzeviczy Albert és felesége. Teleki Sándorné grófné, Sipeki-Balás Emilné, Korányi Erzsébet bárónő, Márfy Mantua Rezsőné, Teleki Jánosné grófnő, Dessewffy Emil gróf, Karlovsky

Bertalan, Wlasics Gyuláné báróné, Rakovszky Erzsébet, Kende Zsigmondné báróné, Kern Aurélné, Hubay Jenőné. Balla Sándor neje és leánya, Degenfeld Zsombor, Ybl Ervin, Beöthy Pálné, Harkányi Jánosné, Fráter Györgyné, Tarnay Alajos, Perlmutter Alfrédné, Prém Margit, Bársony Jánosné és leánya Éva, Fayné Teleki Blanka grófnő, Orosdy Fülöpné bárónő, Czebrían Mária grófné és még sokan.”

Ebben az időben Prém Margit már rutinos „világutazónak” számított. A családja által máig megőrzött útleveleiből szinte kidagadnak a különböző országok vízumai és a határállomásokon beütött pecsétjei. A Dunántúli Protestáns Lap 1922. április 9-i száma ad hírt, hogy „[...] A skót Egyesült Szabad Egyház ez idei egyetemes közgyűlésére dr. Ravasz László püspököt meghívta és ő dr. Nagy Sándor skót misszió lelkész, továbbá dr. Nagy Sándorné és Prém Margit, a skót misszió polgári iskolájának igazgatónője kíséretében május 17-én fog skóciai útjára elindulni.” A hivatalos látogatá-

Prém Margit útlevélképe (1935)

sok mellett az útlevelekben a magánutaknak is maradt nyoma. 1926 tavaszán Prém Margit úti célja Olaszország volt, nyáron Ausztriába látogatott. Két évvel később Csehszlovákiában időzött, majd 1929-ben egy hosszabb utazás következett, amely Csehszlovákia, Lengyelország, Németország és Lettország érintésével egészen Norvégiáig vezetett. Az 1930-as évek elején Svájcban, Jugoszláviában, ismét Ausztriában és Németországban, majd 1935-ben Romániában tett látogatást.

A skót iskola igazgatónője nemcsak az európai kultúrára volt nyitott, hanem az igényes szórakozástól a társadalmi problémákig szinte minden érdekelte, hiszen igazgatóként az iskola falai között is naprakésznek kellett lennie. A Színházi Élet 1933-ban megjelent 26. számából például arról értesülhetünk, hogy e lap előfizetőjeként Prém Margit részt vett az úgynevezett „rádiókeretezési” nyerevényjátékban. „A Színházi Élet rádiókeretezési akciója minden héten 100 olvasónkat juttatja értékes jutalomhoz” – írja a magazin. Aki saját adataival kitöltve beküldte a szerkesztőségnek a részvételi szelvényt, az sorsoláson vehetett részt. A szerencsésebbek „Crepe de Chine betétes hímmzett habselyem duett-garnitúrát”, ezüst női pudriert, thermost, retikült, bonbonier-t, „negyed kg legfinomabb Casino pörköltkávé különlegességet” nyerhettek – ez utóbbit Mellinge Dávid cégétől –, vagy a Szentes Fotószalon készített róluk színes portrét. Mások negyedéves Színházi Élet előfizetését, illetve negyedéves rádió-előfizetési díját vállalta át a népszerű folyóirat. Ez utóbbit

Tanárok a Császárfürdőben (1932)

nyerte el Prém Margit, aki a 7476-os rádió-előfizetési számmal rendelkezett.

Az 1932-es esztendő különleges változást hozott az iskola és vezetője életébe. Miss Burgess távoztával megüresedett az internátus vezetői állása. A Skót Misszó hirdetést tett közzé a Life&Work The Record of the Church of Scotland című egyházi lapban. Az angol nyelvű szöveg magyarul így hangzik: „Budapesten az Internátusba keresnek felügyelőnőt. A kollégium szoros kapcsolatban áll a Zsidó Misszió Bizottság nagyszerű oktatási intézményével, és nem jótékonyági intézmény. A kinevezett hölgy legyen az egyház tagja, rendelkezék misszionáriusi szellemséggel és legyen magasan iskolázott, jártas a házvezetés terén, valamint beszéljen jól németül. Zenei háttérrel rendelkezők előnyben.”

Az állást a skóciai Dunscore-ben született Jane Haining nyerte el. Jane ötévesen elvesztette az édesanyját és újszülött kishúgát. Édesapja a családi farmon dolgozott, vallásos ember volt, a helyi egyházközség presbitere. Jane 12 éves korától bentlakásos iskolába járt, kiválóan tanult, történelemből és nyelvekből sorra nyerte a versenyeket. Záróvizsgáit letéve Glasgowban üzleti tanulmányokat folytatott, majd a Coats cérnagyár titkárságán helyezkedett el. Hétköznapi munkája mellett a Skót Egyház vasárnapi iskolájában bibliaórákat tartott és önkénteskedett. Régi vágya volt, hogy egy leányotthont vezessen, ezért elvégzett egy házvezetőnő képző tanfolyamot. 1927-ben részt vett az egyház nagygyűlésén, ott hallott először a közép-európai zsidókat ért jogi hátrányokról, köztük a Magyarországon elfogadott Numerus Claususról, amely korlátozta a zsidók arányát a felsőoktatásban.

A budapesti internátusvezetői pályázatokról dr. James McDonald Webster, a Church of Scotland titkára döntött. (Negyedszázaddal korábban Webster a pesti skót iskola lelkészeként dolgozott, annak idején ő volt a fiatal Prém Margit mentora.) Webster rendkívül lelkesen nyilatkozott Jane pályázatáról. Miss Haining februárban megtudta, hogy elnyerte a felügyelőnői állást, június 20-án pedig útra kelt Budapest felé.

A 35 éves Jane érkezésével az iskola egy kiváló nevelőnőt, Prém Margit pedig egy rendkívüli kollégát és lelki társat kapott. A be-

illeszkedésre nem sok idő maradt, mert június végén 13 gyerekkel Egerbe, a misszió nyári otthonába indult az iskola néhány nevelője, akik új kollégájukat is magukkal vitték. Prém Margit már a nyaralás alatt is igyekezett megismertetni Jane-nel a helyi szokásokat. A skót kisasszony szeptembertől a gyerekcsoportokat kísérve ismerkedett a magyar fővárossal és gyakorolta a nyelvet. Hamarosan megtanult magyarul, és a bentlakó gyerekek minden problémáján igyekezett segíteni. Ragaszkodott az internátus hagyományaihoz, a szigorúra szabott házirend betartásához, a lányok mégis őszintén megosztották vele gondjaikat. Ennek ellenére a keresztnévét szinte senki sem tudta, a diákok „Miss Haining”-ként szólították. Lakása a Vörösmarty utcai iskola második emeletén, közvetlenül a rábízott gyerekek szobái mellett volt.

Az 1930-as évek második felére érezhetően megváltozott a külvilág hangulata. Jane Haining érkezésekor az iskola mintegy négyszáz diákjának kétharmada zsidó vallású volt. Ez az arány még magasabb lett, amikor nagyobb számban érkeztek Magyarországra a nácik elől menekülő osztrák és német családok. A Skót Iskola, George F. Knight vezetőlelkész támogatásával, a Budapesten átutazó üldözötteket is segítette.

1938 telén, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium váratlan ellenőrzése után – december 7-én – Prém Margit munkaértekezletet hívott össze. Az iskola dolgozói előtt az alábbi nyilatkozatot olvasta fel: „A hétfői minisztériumi látogatással kapcsolatban kell egy szomorú kötelességet teljesítenem. Ki kell jelentenem, hogy a tantestületben kell lenniök valakinek, akik meggondolatlanságból, – mert azt feltételezni nem is akarom, hogy szándékosan – olyas dolgokat terjeszt, vagy terjesztenek a misszióról, amit félremagyarázni lehet, amivel csak bajt és kellemetlenséget okoz, okoznak.

Ennek így kell lennie, mert különben hogy idézhetnének idegenek olyan dolgokat, melyek állítólag a tantestületben történtek, vagy itt hangzottak el, hogyan idézhetnének olyan részleteket, amiket itt egyesek tényleg elmondtak, de természetesen egész más céllal és más szellemben, mint aminőt most annak tulajdonítanak?

Mondhatom, nagyon szomorú, nagyon lesújtó tapasztalat. Hogy a minisztérium küldöttei itt jártak, az sem meg nem ijeszt, sem meg nem félemlít, sőt rosszul sem esett. Jó, ha a dolgok tisztázódnak. De hogy a tantestület miatt legyen erre szükség, az már nagyon elszomorító. Aki miatt ez történt, az nagyon, de nagyon rossz bizonyítványt állított ki saját magának.

Mikor arról van szó, hogy valaki itt munkálkodik, tisztán és világosan megtudja, hová jön, milyen munka és munkakör vár rá. Senki előtt nem titok, hogy ez az intézmény zsidó misszió, hogy a növendékek nagy része zsidó. A vezetőség mindenkinek megmondja, hogy antiszemita érzelmekkel itt munkálkodni nem lehet. Aki itt tanít, az mindezt tudva vállalja a munkát. Aki ennek dacára zsidóellenes magatartást tanúsít, aki azt hirdeti a misszióról – egy követ fújva a helyzetet nem ismerő, a missziót ellenséges indulattal kezelő újságokkal – vajon, – mondja meg maga a tantestület – mit lehet arról mondani? [...]

Kimondhatatlanul szégyellem, hogy a tantestületben ilyesmi történik.

Ennél az intézménynél és egyáltalában minden intézménynél, csak olyan munkásnak van helye, aki az intézmény célkitűzését a magáévá tudja tenni. [...]

Az eset oly komoly [...], hogy a fenntartó kijelentette, nem fogja az ügyet folytatás nélkül hagyni. S a vezető lelkész kívánsága, hogy ezt a tantestület tudomására hozzam.

Még egyet. Minthogy nem tartom kizártnak a tapasztalatok alapján, hogy jelen szavaimat is esetleg elferdítve, vagy teljesen visszás beállításban fogom újra hallani, azért tartottam szükségesnek, hogy leírjam, illetve felolvassam mondanivalómat.” (Folytatjuk...)

Gyereknyaraltatás Balatonberényben (1933)

Egy zseniális szélhámos Újpestről

Volt idő, amikor Újpestet a „magyar Chicago”-ként emlegették. A garázdákat, pénzhamisítókat és bankrablókat különösen vonzotta a fővárosközeli település, ahol feltűnés nélkül eltűnhettek a rendőrség szeme elől. Olyan bűncselekményre azonban, amelyre 1933 késő nyarán derült fény, sem előtte, sem azóta nem volt példa.

A korszak napi- és hetilapjai, de legfőképpen a bulvársajtó foglalkozott Schreiber Joachim József Antal esetével, akit „a magyar ötvösművészet történetében szinte egyedülálló jelenség”-ként mutattak be az olvasóknak. Az újpesti ötvös mester „istenáldotta tehetségét példátlan agyafúrtsággal párosítva”, úgy ontotta a hamisítványokat, mintha azokat gépsorral készítette volna. A legtöbb ezüst műtárgyra tökéletes alakban véste be a világhírű magyar ötvösművész, Szentpétery József (1781–1862) jellegzetes kézjegyét. A Szentpétery által a 19. század derekán készített eredeti műkincsek többsége, a mester halála után külföldre került és csillagászati összegekért talált gazdára.

Az Újság című lap 1933. november 5-i számában Szöllösi Zsigmond hírlapíró valóságos esztétikai elemzést kanyarított a történet köré: Schreiber „Nem hamisította [a tárgyakat]. Termelte. Nem sikerült kópiákat csinált a dicsőséges mesterek alkotásairól, ami szintén nem kis dolog olyan tökéletességben, hogy az eredetinek lehessen elismertetni őket, hanem olyan odáig ismeretlen remekkel állt elő, amelyekben a műértők a nagyok genijére [zsenijére] ismertek. Ami még sokkal nagyobb dolog. Hiszen mi sem természetesebb, mint az, hogy Joachim mesternek minden szerencsés leletével azokhoz kellett sietnie és azok

hitelesítő pecsétjét kellett megszereznie, akiknek az ítéletéhez többé nem fér kétség.

Se gyűjtők, se múzeumok nem vásárolnak könnyelműen. Amit igazinak ismernek el, annak keresztül kellett mennie olyan műértők kritikáján, akiknek az ítélete a nagy alkotók tehetségének magasságában ragyog. Akiknek a munkája nem megy babra. Se pénzben, se erkölcsi hitelben. Ezek a professzorok a hivatásuk parancsából nehéz emberek. Hetvenhét-szer is megtörlik a pápaszemüket, amíg úgy érzik, hogy most már lelkiismeretesen megvizsgálták az alkotást és hetvenhét-szer is meg-rágják minden betűjét a szónak, amíg kimondják, hogy az ismeretlenség mélyéből a remekmű magasságába léphet. A professzorok még kevésbé szeretnek megbukni, mint a diákok. Mert tévedni ugyan emberi dolog, de egy ilyen bukás következményei súlyosabbak, mint egy javítóvizsga vagy akár az osztályisméltésre való utasítás.

Újpesti Joachim jelöltjei azonban több, mint másfél évtizeden keresztül a legszigorúbb bizottságok előtt is megállták a sarat. Olyan kvalitásokat mutattak, amelyeket az összes professzorok teljes jogigénynek fogadtak el arra, hogy a muzeális értékek között foglaljanak helyet. Mert csalhatatlan bizottsággal megállapították rajtuk az alkotó lángész vonásait, amiket az eredeti tökéletességében utánozni sohasem lehet.

Aminthogy Joachim valóban nem is utánzott. A nagyoktól nem lopott el és nem kért kölcsön semmit, ami alkotás. Csak éppen a nevüket, amije mindenkinek van, és ami az alkotásaik nélkül semmi különöset, semmi megkülönböztetettet és maradandót nem jelentett volna. Még akkor se, ha azonos. Ma is élnek, akiket Szentpétery Józsefnek, Czellini-nek vagy Melicharnak hívnak anélkül, hogy magát a nevüket az élet külön kulcs szerint honorálná. Amit honorál, az a munkájuk. A munkát pedig, amit a hozzáértők remeknek minősítettek, Joachim a magáéból, a saját tehetségéből adta. Úgy is lehet mondani, hogy

egy áldozatos szerénység gesztusa volt, mikor a maga alkotásait, teljes lemondással a neki jogosan járó dicsőségről, hivatása nagyjainak ajándékozta. Az ő helyüket szélesítette ki a múzeumokban azzal, ami a saját dicsőségének dukált volna.”

A Húszadik Század cikke szerint „Schreiber Joachim múzeumokban fényképezett, külföldön utazott, komoly tanulmányokat végzett, amíg elkészítette a kliséket Szentpétery aláírásával, az évszámmal és az ezüstfínomság pontos jelzésével. A nyomozás során a rendőrség harminc darab ilyen klisé foglalt le, de ezeken felül lefoglalt további harmincöt olyan klisé, amelyeken Josef Melichár, Benvenuto Cellini és Menn aláírásának és kézjegyének tökéletes utánzatai voltak.

A rendőrség megállapította, hogy Budapestnek jóformán nincsen olyan műkereskedője, akiknél ne lennének Schreiber Joachim tökéletes Szentpétery-hamisítványai: Schreiber tizenöt év alatt háromszázötven darab ötvösremeket helyezett el a legelső budapesti műkereskedő cégeknél.” Az antik tárgyak szakértőinek tájékozatlanságát mutatja, hogy annak ellenére átvették a tárgyakat, hogy jól tudhatták, Szentpétery József eredeti műremekeinek többsége külföldre került.

„A nyomozás során a legkomikusabb adatok derültek ki – írja a lap. Például az egyik budapesti műkereskedő négyszáz pengőért vett egy Szentpétery kelyhet, amire ezerkét-száz pengőt adott a zálogház. (Szakértők szerint ez a csodálatos darab nyolc-tízezer pengőt érne, ha tényleg Szentpétery készítette volna.) De hogy a magyar műkereskedők és műgyűjtők ne szégyenkezzenek, a nyomozás kiderítette, hogy Schreiber egy tűzön aranyozott sőtartót, amelyet Benvenuto Cellini kézjegyével látott el, a British Muzeumnak adott el. De vett tőle a Nemzeti Múzeum is egy Szentpétery-mécses. Az üzletet egy budapesti szőnyegkereskedő kötötte meg.”

Az újpesti ötvöst nemcsak képzőművészeti tehetséggel, hanem kreativitással is megáldotta a sors. A Húszadik Század beszámolója szerint „Schreiber Joachimnak apróbb esetei közül való, hogy egy Teleki téren vásárolt biedermeier asztalt úgy preparált, megtalálásának körülményeit pedig olyan valószínűsített adatokkal magyarázta, hogy az asztalt a

Kisfaludy-Társaság vette meg tőle, mint Kisfaludy Károly badacsonyi asztalát.

De nem hanyagolta el Schreiber a kerámiát sem: vásári porcelánokba mesterien helyezte el külföldi gyárak klasszikus márkáit. Kiderült, hogy régi festmények alá hollandi mesterek nevét hamisította, s egyébként is mestere volt a régi képek restaurálásának. Gyönyörű régi magyar ékszereit, amelyeket ugyancsak újpesti ötvösműhelyében készített, nagy előszeretettel vásárolták.”

Az Újság publicistája felvázolta a hamisító motivációját is: „[...] egész bizonyos, hogy a genialis Joachimot nem egy fanatikus hódolat inspirálta erre az áldozatra. Joachim nem extázisban áldozta a saját műveit Cellini nagyobb dicsőségének. Sőt, egyáltalában nem az volt a kívánsága, hogy áldozzon. Ellenkezőleg. Keresni akart. Ami közönségesebb, de érthetőbb. Még pedig minél jobban meg akarta fizettetni a munkáját, ami szintén nem érthetetlen. Eredeti alkotásaira azért hamisította rá a legnagyobbak szignumát, mert egy Celliniért, ha el tudja hitetni, hogy eredeti, sokkal könnyebb ezerszer annyit kapni, mint ezredrésznit egy Schreiber Joachimért, ha olyan kitűnő is, hogy el se akarják hinni, hogy ő csinálta.

Ismerjük el, hogy svindli igenis van a dologban. Joachim mester műveit nem egy rajongó önfeláldozó hódolata, hanem egy ravasz spekuláció juttatta oda, ahol Cellini, Melichar és Szentpétery remekeit az emberiség kincsei között őrzik. Művészi nagyság és erkölcsi nagyság nem mindig jelentettek egyet. Cellini fejére gyilkosságért követelt halált a kortársak jogos fölháborodása. Az a morál azonban, ami az ügyes Joachim manipulációjában megnyilatkozik, mégse a nagyok erkölcsé.”

Az aranykezű ötvös másfél évtizeden keresztül háborítatlanul dolgozhatott. Talán ez lett a végzete, hiszen ennyi idő alatt túl sok „eredeti” mű keletkezett. Joachimra végül egy különös feljelentés hívta fel a rendőrség fi-

gyelmét. Az Esti Kurír 1933. július 30-i száma így számol be az esetről: „A főkapitányság intellektuális osztályán napokkal ezelőtt egy érdekes hamisítási ügyben tettek feljelentést. A panaszt egy előkelő úriasszony tette, aki előadta, hogy néhány hónappal ezelőtt Schreiber Joachim [...] ötvös mestertől egy 1860-ból származó Szentpétery ötvös mester által készített ezüst cukortartót vásárolt, amely több kilogramm súlyú. [...] Az ötvösmunkát [...] nagy becsben tartotta, kivételes alkalmakkor tette csak az asztalára. Egy ilyen alkalomkor vendégek voltak jelen, akik közül az egyik figyelmesen megnézte a finom munkájú ezüst cukortartót, amelyen egyébként Szentpétery kézjegye is be volt vésvé.

– Érdekes – mondta a vendég – nekem ennek a cukortartónak az eredetije van meg Szentpéterytől.

A háziasszony természetesen felfigyelt ezekre a szavakra és kijelentette, hogy a vendégnél nem lehet az eredeti Szentpétery cukortartó, mert tudomása szerint az ötvösművész ilyen alakú cukordobozt csak egyet készített, ezt az egyet, ami itt áll az asztalon. A vendég természetesen ragaszkodott ahhoz, hogy, a birtokában lévő cukortartó a valódi és ez csak egy jólsikerült másolata. Végül is megállapodtak, hogy mind a két cukortartót megvizsgáltatják szakértőkkel. Így derült azután ki, hogy mind a kettő tökéletes hamisítvány.” A Húszadik Század cikke szerint „[Schreiber Joachim] Minden hamisításnak legtökéletesebb technikáit bírta és a meghallgatott szakértők a legnagyobb megdöbbenéssel, de egyben a legnagyobb elismeréssel

Szentpétery József által készített ezüst kávékészlet (Fotó: Iparművészeti Múzeum)

nyilatkoztak a művésztől, aki a hamisításokat ilyen tökélyig vitte.”

A nyomozás során [...] olyan műgyűjtők hívták fel a rendőrség figyelmét a hamisítványokra, akik maguk nem akartak följelentést tenni, mert nem akartak szerepelni, és mert szégyellték volna bevallani tévedésüket. [...] Az elmúlt héten a rendőri nyomozás befejeződött – írja a lap –, s ma már tökéletesen pontos kimutatás van a rendőrség birtokában arról, hogy melyik műkereskedőnél milyen hamisítványok vannak, s kik azok a műgyűjtők, akiknek birtokában Schreiber mester Szentpétery-remekai vannak. A magántulajdonosok között szerepel több főpap, egy főhercegnő, egy volt külügyminiszter neje.”

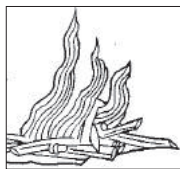
A rendőrségi kihallgatások során Scheiber Joachim József töredelmes vallomást tett. A Népszava 1933. augusztus 13-i száma azonban drámai fordulatról tudósít.

„Az eljárást nem lehet lefolytatni, mert az ötvöst időközben az egyik elmebetegintézetbe szállították”, a Húszadik Század pedig leírja, hogy „Feldúlt idegzetű, lélekben és testben összetört férfi fölvetelét kérték ez év augusztus 12-én hozzátartozói az angyalföldi tébolydába. Ez a férfi Schreiber Joachim Antal József újpesti ezüstműves volt.”

A különös történet befejezéséről a Budapesti Közlöny Hivatalos Értesítőjének 1934. november 25-i száma adott hírt: „A budapesti kir[ályi]. törvényszék közhírré teszi, hogy Schreiber Joachim József budapesti (VIII., Üllői-út 18. sz., II. em. 8.) lakost az 1934. évi október hó 17. napján jogerőre emelkedett 1. P. 33364/4. 1934. számú Ítélettel az 1877: XX. t.-c. 28. §-ának a) pontja alapján gondnokság alá helyezte. Budapest, 1934. évi november hó 8. A budapesti kir[ályi]. törvényszék.

A szélhámos ötvös története ezzel véget ér, két kérdés mégis nyitva maradt. Az egyik Scheiber Joachim Antal József elmeállapotának hirtelen változásával kapcsolatos. Vajon a gondnokság alá helyezést valódi idegösszeomlás miatt kellett elrendelni, vagy a mestert így kímélte meg családja (esetleg ügyvédje) a börtönvevőktől? A másik kérdés ugyancsak megválaszolatlan marad: vajon az eseményről tudósító korabeli lapok egy része miért terjesztette az újpesti ötvösről azt, hogy kőbányai? Lehet, hogy ezt is ő maga találta ki? □

Az „új” tűzórség építése

Újpest város képviselőtestülete 1940. május 25-i rendkívüli közgyűlésén új tűzoltólaktanya megépítése mellett döntött. Az objektum helyszínéül a 7220 négyszögöl nagyságú Szent László térnek kb. 3400 négyszögölnyi területét jelölték ki. A területet északról a 19 m széles Szent Imre utca, keletről a 14 m-es Kiss Ernő utca, délről a 6 öles (~11,50 m-es), akkor még névtelen (ma: Pöltenberg Ernő) utca, nyugatról a Klauzál utca meghosszabbítása után fennmaradó tér zárja le. A létesítés feltételeként szabták, hogy a felajánlott terület mintegy 2000 négyszögölnyi részén – az előzetesen elkészített vázrajzok alapján – az akkori kor követelményeinek megfelelően – felépítendő tűzoltólaktanya, parancsnoki, tiszt lakás, gépjárműtelep és gyakorlótér alakítandó ki, míg a fennmaradó terület hasznosítását a város képviselőtestülete később határozza meg.

Újpest tűzoltóságának történetéről Nagy József, tűzoltó ezredes lapunk 2012/2. számában *Tűzvédelem, tűz elleni védekezés Újpesten (1849–1950)* című írásában részletesen beszámolt, így jelen cikkünkben csupán az építészeti háttér bemutatására szorítkozunk. A városnak természetesen már korábban is volt tűzoltólaktanyája – a korabeli térképek tanúsága szerint – a Nyár utca és az Apponyi Albert (volt Temető, ma Mártírok útja) sarkán, de az elhelyezése, valamint a megfelelő helyiségek és a gyakorlótér hiánya miatt sem felelt meg a kor követelményeinek. A 17.013 kig./1940. (161 kgy.) számú képviselő-testületi határozat indoklása szerint „[...] a laktanya épülete oly kicsiny, hogy abban a légénységet elhelyezni alig lehet, a tűzoltószerek részére nincs megfelelő hely, a laktanyában sem a tűzoltói, sem a gáz- és légvédelmi kiképzésre alkalmas helyiség, sem a gyakorlatok lefolytatására alkalmas udvar nincsen” – erre csak a Könyves Kálmán Gimnáziummal gyakorlatilag közös udvaron volt lehetőség. „A tűzoltó laktanya elhelyezése tekintetében sem felel-

meg a 180.000/1936. B.M. számú rendelet követelményeinek, mert a kivonulás gyorsasága és biztonsága szempontjából a szertárnak közvetlen az utcára nyílnak kell lennie. [...] Az új tűzoltó laktanya elhelyezésére úgy terület, mint fekvésénél fogva a Szent László tér azon része mutatkozott a legalkalmasabbnak, a hol a jelenlegi U[jpesti]. M[unkásképző]. T[orna]. E[gyesület]. pálya van.”

Az épületegyüttes tervezésére 1940-ben pályázatot írtak ki, amelynek első díját Janáky István nyerte. „A tűzoltó laktanya mielőbbi megépítésére való tekintettel [...] a tervezési és az azzal kapcsolatos munkálatokkal Janáky István [építészmérnök] bízássék meg a műszaki ügyosztály által már elkészített vázlattevek alapján a mérnöki kamara által megállapított díjszabás mellett.”

Az előbbi határozat alapján állapították meg a tervezési díjat, a kamarai díjszabás II., III. díjosztály számtani közepének megfelelően, a légvédelmi központ esetében az építési költség 5%-ában, a tűzoltó laktanyát és a garázst illetően az építési költség 2,5%-ában. A légmentesítő központ építése nem történt, a munkálatokat még abban az évben

Az új tűzórség épületegyüttese légifotón (Forrás: Újpesti Főépítészeti Iroda)

(1940-ben már zajlott a második világháború) meg kellett kezdeni. A légvédelmi központ építésére 150.000 P[engő]t, a tűzoltó laktanyára és a garázsra 610.000 P-t irányoztak elő, ami alapján a tervezési díj ~23.000. P-re tehető. (Az akkori gyakorlatban a honorárium nemcsak a tervezési munka ellenértékét, hanem az építkezés teljes folyamatának felügyeletét is tartalmazta.) Ezért a díjazásért a tervező köteles volt:

1. általános leírást, tervvázlatot, hozzávetőleges költségvetést készíteni;
2. tervezetet, részletes költségvetést és az elvégzendő műveletek részletes kiírását elkészíteni;
3. a megbízással kapcsolatos ajánlatok felülbírálatát elvégezni, a szerződések megkötésénél segédkezni;
4. kiviteli tervet és részletrajzokat elkészíteni;
5. a [tervezői] művezetést ellátni, a végrehajtás időnkénti helyszíni ellenőrzését elvégezni, valamint
6. a leszámolást és a felülvizsgálatot elvégezni.

A légoltalmi központ és a tervezési díj fedezetére az 1939. évi zárszámadásból fennmaradó 130.000 P szolgált, illetve a maradék 20.000 P-t pótköltségvetésből, vagy annak hiányában hosszú lejáratú kölcsönből kellett a polgármesternek „előteremteni”.

Janáky István a megbízásnak megfelelően elkészítette a tűzoltólaktanya és légoltalmi központ, valamint a gépjárműtelep M=1:200 léptékű vázlattevéit, amit bemutatott az illetékes bizottságnak. A város műszaki ügyosztálya az Országos Tűzoltó Felügyelőség és a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium légvédelmi előadója ezeket felülvizsgálta és kisebb, a belső helyiségekre vonatkozó módosításokkal helybenhagyta. A képviselőtestület tudomásul vette, hogy az átvezetési változások után a tűzoltólaktanya és légoltalmi központ mintegy 12160 léghöbméter, míg a garázs mintegy 6200 léghöbméter nagyságú építkezést jelent, ami alapján arról határozott (4483 kig./1941/43.), hogy a továbbtervezés folytatható.

A tűzoltólaktanya építéséről és az építéssel kapcsolatos költségek fedezetének biztosításáról önálló határozatot (7119 kig./1941./120.) hozott a képviselőtestület. Döntöttek arról is, hogy egyszerre épüljön a légoltalmi központ és a tűzoltólaktanya, míg a

gépjárműtelep megépítéséről a jövőben önálló döntés születik. A költségek fedezetéül részben az 1940. évi pótköltségvetés (250.000 P), az 1940. év zárszámadási felesleg (200.000 P) a PHOEBUS Villamossági RT. befizetése (180.000 P), részben a képviselőtestület „1941. évi építési költség” címen elkülönített összege (20.000 P) szolgált.

A munka megkezdést követően „a tűzoltólaktanya és légoltalmi központ magasépítési munkálatainak ellenőrzésével a nagyméltóságú m. kir. Iparügyi Miniszter Úr 10767/14-942. XIV. számú rendeltével vitéz Nemes Árpád miniszteri osztálytanácsost, míg az ugyanezen építkezési gépészeti munkáinak ellenőrzésével az 53307/1941. XIII. számú rendeletével Bélteki Lajos miniszteri műszaki tanácsost bízta meg”, akik részére a képviselőtestület 150-150 P havi díjazást állapított meg a munkálatok befejezéséig. (Akkoriban Újpesten betöltetlenek voltak a városi mérnöki állások, ezért kellett külsős szakemberekkel szerződni). A háborús helyzetre való tekintettel, a munka mielőbbi befejezése érdekében „Újpest megyei város képviselőtestülete [...] a város polgármesterének, vagy helyettesének elnöklete alatt 18 tagú véleményező építési bizottságot alakít, melynek hivatalból tagjai az előbbi miniszteri biztosokon túl; Gözsy-Kováts István városi műszaki tanácsnok, Dr. Magyar Pál városi főügyész, Pintér Ferenc városi számvevőszéki főnök, Jarmatzky Jenő tűzoltófőparancsnok, Janáky István tervező építészmérnök, tíz tag pedig a képviselőtestület saját kebeléből; Vendrey Géza, Niedermann Szilveszter, Dömötör Jenő, Gyárfád Emil, vitéz Kőszegi Rezső, Schrott József, Gerber Alajos, Dr. Nádas János, Dr. Szenyéry Ernő és Dr. Mády Gyula. A bizottság jegyzőjét az elnök esetenként jelöli ki.” A bizottságot felhatalmazták arra, hogy „szükség esetén a munkálatoknál előálló anyagváltozások, munkabérkérdési és tervváltozási ügyekben, amikor a sürgősség azt indokoltá teszi, saját hatáskörében intézkedjék, ill. a város polgármesterének véleményét adjon és intézkedéseiről csupán utólag, legkésőbb az építkezés leszámolása során tegyen a képviselőtestületnek jelentést. [...] Amennyiben az intézkedések az anyag- és munkabéremelke-

déseken kívül [...] a 6 %-ot meghaladják, a város képviselőtestülete hivatott előzetesen határozni.”

Több 1943. évi határozat szól a pótmunkák és többletköltségek szükségességéről, azok elrendeléséről és annak fedezetéről, vállalatba adásáról. A háború közeledésével újabb kiegészítések váltak szükségessé, így pl. figyelőbunker tervezése és megépítése (amit Kiss Albert építésmérnök, építőmester végzett el és így került sor – Janáky István tervezésével – a légvédelmi helyiségek átalakításával, szükségkórház kialakítására is. Bár az épület és a beruházás nem volt kiemelkedően nagyméretű, annak tervezése és építése aránylag sokáig elhúzódott. Ennek okai ma is könnyen beláthatók: a háborús körülményekből adódó állandó rendeletváltozások, az infláció miatti fedezethiány és a pótköltségvetések feltöltésének nehézségei.

Mindezen nehézségek ellenére Janáky István korának egy jelentős épületét/épületegyüttesét hozta létre. A tűzország kettős saroktelken szabadon álló, romantizáló, modern, nagyjából „L”- alaprajzú. Hosszú szertárszárnya földszint plusz egy, illetve kétemeletes, alul a kocsiallásokkal, felette a legénységi termekkel. A rövid szárny kétemeletes, irodákkal, szolgálati lakásokkal. Az „L” alakú épület csuklópontján áll a tömlőszárító (egyben tűzfigyelő) torony. A homlokzat nyerstégla kivitelű, vakolt ablakkeretekkel, a magastető sötét cserépfedésű. Az aszimmetrikus nyeregtető a hosszú szárny felett a funkcióhoz (a Kiss Ernő utcai homlokzatnál a két-, a Szent László tér felé az egyemeletes homlokzathoz) igazodik. A torony hét emelet magas, felső szintjén íves szabad nyílásokkal jó kilátást biztosítva a város minden pontjára. A puritán sík nyerstégla felületet sajátos formák tagolják: az érintőkörökkel szerkesztett körablak(nyílás), az irodaépület földszintjén és emeleti konzolai feletti félköríves lezárású nyílások, valamint a robosztus, sűrű vasbeton bordákkal megtámasztott erkély, ami – kisebb mértékben – megismétlődik a tornyon is. A sík homlokzat „dísz” ezen konzolos erkélyek vetett árnyéka, amelynek „képe” a Nap járásának megfelelően mozog. A gondnoki lakás – mintegy igazodva kertvárosi környezethez – földszintes, faoszlopos tornáccal, téglapadlóburkolattal készült. A lépcső-

ház világos és szellős, olyan méretű orsótérrel, azaz hét emelt magas előtérrel, hogy a legfelső szintről lelátott nedves tömlők szárítása biztosítható legyen. (Napjainkban a tömlőszárítást már központi helyen, gépi technológiával végzik.)

Az épület Újpest Önkormányzatának Újpest épített környezete helyi védelméről szóló rendelete alapján helyi védettséget kapott, amelyet márványtábla jelöl.

Janáky István (1901–1966) Ybl-díjas, okleveles építésmérnök 1929-ben szerzett diplomát. Újpesten további épülete a Magyar Pamutipar munkásnő otthona a Blaha Lujza utcában (ma: Fecskeház).

Az újpesti tűzoltóság előtti téren áll a Hős tűzoltó szobra, Siklody Lőrinc szobrászművész (1876–1945) alkotása, amelyet eredetileg Kőbányán állítottak föl, onnan került át az újpesti tűzoltóság elé. A művész nagyon sok I. világháborús emlékművet készített, az ő alkotása a tihanyi IV. Károly Kálvária is. Ikonikus alkotása volt a Nemzeti Munka Szobra a Tisza Kálmán (később Köztársaság téren), amelyet a Nyugdíjbiztosítási Intézet Fiumei úti székháza elé helyeztek át. Az újpesti Hős tűzoltó szobrának környezetét – a hősi halált halt tűzoltók emléktábláival – a közelmúltban alakították ki a mai alakjára. □

Janáky István portréja (Forrás: Janáky István–Janáky György: *Id. Janák István könyve*, TERC Kiadó).

Újpesti úttörténet: A Vasút utcától a Görgey Artúr utcáig, 9. rész

A II. világháború árnyékában a Rákospalota-Újpest vasútállomást Újpest belterületével összekötő Horthy Miklós út kockaköveit egyre kevesebb polgári és mind több harci jármű kerekei kopatták. E háborús „hangulat” kihatott az élet minden területére; csak példaként említjük, hogy az út mentén működő Magyar Vigognefonó Rt. 1943 márciusában telkének utunk felőli részén építendő új egyemeletes műhelyépületének terveit benyújtotta a városhoz engedélyezésre. Az épület alatt 200 személyes modern, öltözővel és kötözővel ellátott óvóhely kialakítását is tervbe vették.

Ez idő alatt még javában folytak előadások a nyári színházban. Épületét 1944-ben ugyan renoválni kellett, ezt követően szeptemberben három hétig még mutattak be színdarabokat. A közönség azonban elmaradt az akkor már viszonylag sűrű légitámadások miatt. Szeptember 23-án véget ért falai között a kultúra közvetítése, az épület Thália templomaként bezárt. Októberben más, igen finoman szólva kevésbé felemelő funkciót találtak számára: a zsidók házaiból elhurcolt ingóságok tárolóhelyeként szolgált. Az ostrom alatt a ház erősen megrongálódott, és széthordták az ide deponált értékeket is.

A villamosközlekedésben a fellépő anyagihiány, üzemzavarok és a légitámadások miatti gyakori elsötétítések okoztak mind nagyobb fennakadásokat. Több viszonylaton vezettek be korlátozást a forgalomban. Ezek egyike volt a Horthy Miklós úton átjáró 90-es is, mely 1944. október 1-jétől vasárnaponként nem közlekedett (Rákospalotára csak az Árpád úti 55-össel lehetett átkelni). A decemberben kezdődő ostrom során pedig leállt Újpest, és egyúttal a főváros teljes villamosközlekedése.

Újpest 1945. január 10-i nyilas uralom alóli felszabadítását követően a békés élet egyik jelképének számított az 55-ös villamos

Víztorony és Rákos-patak közötti, február 7-i forgalomba helyezése. Bár szénhiány miatt rövid időn belül szünetelni kényszerült, hamarosan újra járt, s a romok eltakarítása és a helyreállítási munkák elvégzését követően a Budapest Székesfővárosi Közlekedési Rt. fokozatosan keltette életre Újpest villamoshálózatát. A 90-est először újra 1945. május 21-én használhatták utasai, ekkor is csupán a mai Angyalföld kocsiszíntől közlekedett Rákospalotára, a Horthy Miklós úton át. Június 16-ára készültek el a Béke úti aluljáró részleges felújításával, ettől az időponttól újra egészen a Nyugati pályaudvarig teremtett kapcsolatot.

A Magyar Pamutipar Rt. háborús kára viszonylag kisebb volt, így 1945. január 17-én 800 munkással megkezdhette termelését, márciusban pedig megindult a munka a Vigognefonóban is. A Szülőotthonban január végétől ismét orvosi felügyelet mellett jöhettek világra Újpest, a szomszédos Rákospalota, valamint a környező települések újszülöttei.

Az ország újjáépítéséhez nélkülözhetetlen volt vasúti hálózatunk életre keltése, a háborús károk felszámolása. Júniusban rohammunka keretében fogtak hozzá Rákospalota-Újpest vasútállomás helyreállításához, ahová „derűs arcokkal, dalolva”, zenekari kísérettel vonult a Városház mögötti téren reggel hat órakor összegyűlt, munkaruhába öltözött több száz újpesti dolgozó a Horthy Miklós úton át. A híradás szerint e napon az állomáson több mint ezren, „zászlókkal, lapátokkal, csákányokkal felszerelve, öreg, fiatal, férfi és nő” vett részt a vasúti pálya helyreállításában. Részben ennek eredményeképpen október elején megindult a vonatközlekedés Budapest és Fót között, Rákospalota-Újpesten át.

A háború utáni időktől utunk névadója, Horthy Miklós volt kormányzó neve nem csengett jól a köztudatban. 1946. január 1-jével a városi tanács több utcát átkeresztelt, „eltűntette” intézkedésével a rosszemlékű Horthy,

Werbőczy, az irredenta ízű Kassai, Kolozsvári elnevezéseket, biztosította az elnyomók ellen harcolók emlékének megőrkítését. Visszaállították a volt Venetianer nevet is.

Az új utcanevek: Dózsa György út Horthy helyett [...]” – írta január 5-én a Szabad Újpest című lap. (Ezzel együtt kapott új elnevezést az utunkat érintő István út, amely „felvette” Bajcsy-Zsilinszky, a Revízió utca Corvin, és a Werbőczy utca Kiss János nevét.)

Az újpesti Dózsa György úton 1946 márciusában éledt újjá a fa- és fémpipari szakiskolai oktatás, miután felszámolták a háborús károkat: a tantermek ablakait beüvegezték, vagy legalábbis fatáblákkal látták el. Üzembe helyezték a faipari műhelyt, a vasipari osztályokat végzők pedig ekkor még ideiglenesen különböző gyárakban sajátíthatták el ismereteiket. Megnyílt a felnőttek esti iskolája is a négy középiskolai osztályt végzett és segédlevéllel rendelkező szakemberek számára, akik e tanfolyam elvégzését követően műegyetemi beiratkozásra feljogosító végbizonyítványt kaphattak. Megindult az ipari továbbképző, valamint ipari átképző tanfolyamok szervezése is.

A Dózsa György út „külső” végén 1946. február 16-ától várta újra régi és új vendégeit a „modernül átalakított és berendezett” Brunovszky nagyvendéglő, illetve egy év múlva már működött mellette a Royal kávéház és étterem, ahol „hideg-meleg ételek, kitűnő italok” voltak fogyaszthatók. Az út másik oldalán a 99. szám alatti Horváth-kert nagyvendéglő is fogadta látogatóit, ahol a „közismert jó magyar konyha” és „badacsonyi és füredi borok” mellett a hangulatról Oláh József és cigányzenekara gondoskodott. A Horváth-kert vendéglő 1948 végén bevezette a dolgozók esti menüjét is. Az étterem tulajdonosa ellen azonban 1949 februárjában eljárást indítottak, mondván, az étterem kétféle könyvelést vezetett és a könyveket eltűntették... Vállalatvezetőt neveztek ki az államosított étterem élére. 1949 májusában még van híradás arról, hogy a vendéglőben Oláh József zenekara mellett „minden este Sztáray Márton, a rádióból közismert énekes énekel”, ezt követően elnémulnak róla a lapok hirdetésrovatai. A vendéglőt megszüntették, épületének helyiségeit lakások céljaira osztották fel. A Horváth-féle nagyvendéglő „elveszett” Újpest Dózsa

György útjáról, míg a Brunovszky helyiségeiben 1949 novemberében már Újpesti Népkert néven működik étterem.

A viszontagságos sorsú nyári színház épületének leromlott és használhatatlan állapota miatt az 1945 márciusától Újpesten rendezett színelőadások más helyszíneken szórakoztatták látogatóikat. Ez év telén az épület fából készült berendezéseit elhordták, feltehetően az akkor máshonnan nem beszerezhető tüzelőnek valót látták benne a nélkülözők. „A színház megdöbbenő képet mutat. Az ajtók kiszakítva, a színpadnak csak a nyoma látszik, a rombolás vágyától megrészegült bitangok még a padlózatot is felszaggatták és elhordták.” – írta a Szabad Újpest 1945. december 8-án. A város műszaki osztálya 1947 februárjában hozzáfogott a teljesen rossz állapotú színházépület felújításához szükséges munkák összeírásához, a tervek és költségvetés elkészítéséhez. Egyúttal arról folytak tárgyalások, hogy a felújítandó ház a munkáskultúrát szolgálja majd. Az idézett lap bő egy esztendővel későbbi, 1948. március 27-i száma ezzel szemben arról adott hírt, hogy „A műszaki ügyosztály e héten vállalatba adta az újpesti nyári színház bontását, amelyhez már hozzá is fogtak, hogy helyet csináljanak annak a nagyszabású közmunkának, amelyet az OTI az újpesti rendelőintézet felépítésével végeztek.”

Az Országos Társadalombiztosítási Intézet új egészségügyi „palotája” építésének előzményéhez tartozik, hogy az 1930-as években Újpesten létesített rendelője egyáltalán nem felelt meg a követelményeknek, ezért kívántak új helyszínen modern színházat emelni. 1940-ben lehetséges elhelyezésére felmerült az István út és Kolozsvári (ma: Munkásotthon) utca sarkán a régi színház helye.

(Folytatjuk...)

A Horváth-kert hirdetése az Észak Pestkörnyék 1949. január 15-i számában

Megvádolva – felmentve

1945. január 10-e fontos dátum Újpest történetében. Ezen a napon vonultak ki a nyilasok, hátrahagyva sok szenvedést a lakosságnak és rettegést mindazoknak, akiket személyesen érintett a rablás és gyilkolás. Az újpesti nyilas különítményben tudták, hogy a város északi oldalán lévő szovjet csapattest készen áll a támadásra. Az oroszok arra vártak, hogy harc nélkül elfoglalják a várost. Néhány nap elteltével működni kezdett az orosz városparancsnokság, elkezdődött a gyárak és üzemek újraindítása, a Károlyi uradalomból származó élelmiszerek szétszátása. Az embereknek nagy örömet okozott az újpesti víztorony működése, ugyanis a nyilasok aláaknázták azt.

Lassan megélnékült a közélet, megkezdődött a pártok, szakszervezetek újraalakulása. Az ipar irányítását a frissen megalakult üzemi bizottságok vették át. Újpesten a Szociáldemokrata Párt és a Kommunista Párt volt kedvező helyzetben. Előre látható volt, hogy előbb-utóbb elkezdődik a múlt értékelése, ebből a célból alakították meg az igazoló bizottságokat. Szinte mindenki érezte, hogy az igazi célpontok az egyházak lesznek. Újpesten a különböző felekezetek a település fennállása óta egymással együttműködő szervezetek vol-

Dr. Csík József apát-plébános portréja az 1930-as évekből

tak. Ez az együttműködési készség a világháború után is érvényesült. (Több bizonyítékunk van arra, hogy az 1970-es években összefogtak egymással. Ezért maradhatott a helyén a baptista kápolna és több út menti kereszt. A tilalom ellenére 1980-ban megépülhetett a káposztásmegyeri katolikus templom, majd később a református templom is.)

Először 1945. október elején került sor dr. Csík József apát-plébános őrizetbe vételére. Népbírószági perében többek között a Horthy-rendszer támogatásával, valamint lopás és valutázás bűntettével vádolták. A védőügyvédi teendőket Rajki Márton újpesti ügyvéd látta el. (1956-ban Rajki Mártont választották a Forradalmi Bizottság elnökének, e tevékenysége miatt később kivégezték.) Csík József országgyűlési képviselőként befolyásos ember volt. Olyasmivel vádolták, ami miatt – ha igaz lett volna – az egyház is eljárást indított volna ellene. A per eseményeit az újpestiek kitartó figyelemmel kísérték, hiszen Csík József 1925-től az Egek Királynéja plébánián szolgált. Plébánosága alatt két új templomot épített Újpesten.

Nagy felzúdulást keltett a hír, hogy a tárgyalást és az ítélethirdetést a Fővárosi Bíróságon kívánják megtartani. A rendkívüli érdeklődés miatt dr. Major Ákos, a bírói tanács elnöke azonnal intézkedett, amelynek nyomán a tárgyalást végül Újpesten tartották. A Szabad Újpest című lap cikkírója Gergelyi Oszkár újszerűen tájékoztatta olvasóit. Nem a tárgyaláson elhangzottakról tudósított, hanem a bírák, az ügyészek, a tanúk ruházatát és modorát kritizálta.

A tárgyaláson érezhető volt, hogy a védő képviselője tárgyalásról tárgyalásra egyre bizonytalanabb lett. Ezt figyelembe véve érthető, hogy néhány nappal később Csík Józsefet azonnali hatállyal felmentették.

A per eseményeit, az abban szereplő személyek megítélését bízzuk a történelemre! Csík József 1964. április 22-én hunyt el; koporsóját az Újpest-Kertvárosi templomban kriptájában helyezték el. □

Vázlatok a Csík-per újpesti tárgyalásáról

A Csík-per. Országos érdeklődés kíséri, de mi vonatkoztassunk el a napi politikától és vizsgáljuk szereplőit az újságíró objektív megítélésével.

A hallgatóság

A hallgatóság túlnyomórészt [olvashatatlan szöveg] a tárgyalásra szervezeten felvonult hölgykoszorút – nagyrésztük azonban már régóta benne van a legszebb férfikorban, de valamennyien kiszagadjelvénnel.

A demokratikus időkhöz képest éltek, (sőt visszaéltek) a demokratikus lehetőséggel és közbeszóltak, kiáltoztak, visítotak. Minden kiszagdahölgy aszerint, hogy milyen temperamentummal áldotta meg a sors.

A karmester

A karmester Walter tisztelendő úr volt. Óhózzá tülekedtek, tolakodtak irányításért a hölgyek, hogy mikor kezdjék az egyes jelszavak kiáltozását Walter tisztelendő úr természetesen német származású, hosszú ideje irányítója az egyik helyi egyesületnek, amelyre túlzás volna azt állítani, hogy demokratikus lett volna valaha is. Walter tisztelendő úr aszkéta kinézésű pap és amikor integetését nézem, egy másik aszkéta kinézésű, de kopott reverendájú papra gondolok, Krisztus alázaatos, igaz szolgájjára, Muszély Viktorra. Aki Szalasiék alatt élete kockáztatásával eljárt hozzám a honvédkórházba, majd hamis iratokat hozott, hogy „illegalitásba” kerülhessek. Muszély Viktor nem politikus. Pap és magyar ember.

A tanácselnök

Őszes hajú, zömök, jogi szakférfiú, láthatólag nem érzi jól magát laikus bírúi között. Akik márkázott jogtudással nem „csak” egészséges jogérzéssel, tárgyilagos ítélőképességgel, tisztességgel és emberiséggel kell, hogy képviseljék a demokratikus népi Magyarországot a tanácsban. A tanácselnök jovialis úr. Jovialisan

vezeti a tárgyalást is. Jovialitása olyan nagyfokú, hogy a védelem minden tanúja arról tarthat mesedélután, amiről csak és amennyit csak akar. De azért nem szabad azt hinni, hogy a tanácselnök úr egy olyan csúnya reakciós tanácselnök úr. Á. A tanácselnök úr - népbírói tanácselnök.

A szoc. dem. bíró

Úgy gondolom, nem szereti a hosszú öndicséretet zengő meséket. A tanú könnyen zavarba kerül keresztkérdései pergőtüzében. Nem hagyja a feltett kérdést megkerülni, egyenes, határozott feleletet kíván.

A paraszt bíró

A Nemzeti Parasztpárt kiküldött bíróját alacsony termetű, okos nézésű, csizmás magyar. Az egész tárgyalás alatt nem szólt ő egy szót sem. Azt is halkán mondta... Nézett, csak nézett. És bizonyára elgondolkodott, hogy lám, lám, millen idők, millen idők. Még az is előfordulhat ezekben a megváltozott fránya időkben, hogy nem az ártatlan paraszt kerül a deszra, hanem ki bűnös, hát az úr.

A kiszagda bíró

A Kiszagda Párt által delegált bíró törőlmetszett újpesti kiszagda: nagyvállalati főtitkár. Őszinte és mély rokonszenvvel a vádlott iránt. És mert úgy is, mint kiszagda, úgy is, mint vállalati főtitkár szókimondó, bátor magyar ember, véleményét nem is rejti véka alá, hanem minden kérdésével, minden szavával bizonyítja is. Ő bizony Csík-párti és pász.

A polgári bíró

A Keresztény Demokrata Párt kiküldötte polgári életében illatszerek-kereskedő, de mivel népbírói kérdésekben nincs infláció: nem is kérdezősködött. De, egyáltalán. Német származással, deportált rokonsággal, a vádlott politikai múltja iránti tisztelettel, mit is kell kérdezősködni Esti Újság-interjú, nyilas-vascsora, miegymás után?

A szakszervezeti bíró

Nyugodt, higgadt ember. A hosszú meséket türelemmel tűri. Sima, diplomatikus arcán egy vonás sem árulja el gondolatait.

A kommunista bíró

Az elhangzott frázisok hatástalanul peregnek le róla. Harcedzett vitázó, tiszta logikával irányítja kérdéseit a lényeg felé. Tárgyalás közben nem nehezíti, de nem is könnyíti a vádlott helyzetét. Népbíró.

Az ügyész

Alapos felkészültségű, céltudatos ember, nem akar ártatlanból bűnöst, de a bűnösből sem hajlandó mártírt csinálni. Őt csak a tények érdeklik. De azok aztán annál inkább. Jogász, a nép jogásza.

A védő

A pitoreszket csak egy hajszal választja el a groteszktól. A védő úr, függetlenül minden mellézköngétől, megható kitartással és bátorsággal állott ki védence mellé. Kitartás és bátorság. A tárgyaláson, amikor a védő úr a Katolikus Kör volt vezetőjét védte. A Katolikus Körét, amelyből a védő urat származása miatt eltanácsolták. Megható volt a védő úr munkálkodása. Megható. A pitoreszket azonban csak egy hajszal választja el a groteszktól.

Tanú: Hess Pál

Újpest egykori elegáns, nagyhatalmú polgármestere gyűrött felsőkabátban, borostás állal, nyakkendő nélkül áll vallomástételre a bíróság elé. Személyi adatai felvételénél vékony kappanhangja még fakóbbá válik, amikor születési helyére kell a választ megadnia: Tolnatamási, mondja szinte szégyenkezve. Mi van azon szégyellni való, hogy valaki Tolnatamásin született? Hát ott csak volksbundista svábok születtek? Különben, ő nem tartja a vádlottat szélsőjobbaldalinak. Vallomása után Hess Pált fogházőre visszakísérte Pestre.

Tanú: Gerő Pál

Egy snájdig úriember. Látszik a fellépésén, hogy huszárhadnagy volt és eltanácsolásáig a Kat. Kör tagja. Felháborodott, amikor az ominózus interjút a villamoson olvasta, de rögvest meg is nyugodott, amikor a cikk alatt báró Csávossy újságíró nevét látta. Halász Kálmán

népbíró nyomban lecsap a megnyugodott tanúra, hogy az interjú nem is volt aláírva. A cikket a tanácselnök felmutatja, tényleg nincs aláírva. Pech. A tanú vállat von: tévedett. Egy snájdig úriember.

Tanú: Csapkay (Wurmb)

Csapkay (Wurmb) Lajos is tanú volt. Csapkay urat rendőr állította elő az intemálótáborból. Csapkay (Wurmb) úr elegáns, jól vasalt ruhában és barna, ragyogóra suvickolt félcipőben állott a bíróság elé. A vádlottat ő sem tartja szélső jobbaldalinak. Csapkay úr ezután összeverte a bokáit és rendőri fedezettel visszatért szállására, a tánciskolai internálótáborba.

A vádlott: Csík József

A vádlott: Csík József dr., apátplébános, v. orsz. gyűl. képviselő, volt felsőházi tag. Ismerünk egy Csík Józsefet, aki falusi parasztgyermekből lett apátúr, országgyűlési képviselő, méltóságos úr. Többszörös háztulajdonos lett, pompás luxusautója volt, amit úri kedvtelésből maga vezetett. Nagyhatalom volt a magyar politikában. Hatalmát fordíthatta volna az isteni parancsok értelmében, az üldözött emberek védelmére. Minden katolikusok tisztelt és szeretett főpapja lehetett volna. De Csík József nem ezt választotta, hanem a politikát. Nem védte az üldözöttet, hanem maga is beállott a feszítsd meg-et üvöltök kórusába – karmesternek.

Most egy másik Csík József állott előttünk. Pirospozsgás arca elszíntelenedett, daliás tartása meggörnyedt, még szemeinek fénye sem a régi. Milyen víziókat láthattak ezek a szemek a börtöncella magányában, az önvád marcangoló, keserves perceiben? Látták-e maguk előtt a szappanná főzött őszhajú, szelídarcú, reszketőkezű édesanyákat? Látták-e maguk előtt a gázkamrákban fuldokló kisdedeket, akiket Krisztus szelíd szóval maga mellé hívott? Látták-e a véresre korbácsolt női testeket? Látták-e maguk előtt az éhhalálra ítélt csontvázait? Látták-e maguk előtt mindazt a nyomorúságot és szenvedést, amit Csík József és nyilasbarátai zúdítottak ránk és ami még az elkövetkezendő időkben reánk vár?

Csík Józsefet nézem, és úgy gondolom, most már az ő szemei előtt is felvonult a múlt, a jelen és a jövő minden szörnyűsége. □

BARTA FLÓRA

Kassák Lajos memoárja

Kassák Lajos 1919 őszén, egy dunai hajón lévő hordóba bújva hagyta el Magyarországot, el akarván kerülni a hatalomra kerülők esetleges személyes bosszúját. Nem volt egyedül. Ezt az utat választotta a tanár és közíró Komlós Aladár, Ignó, a Nyugat főszerkesztője, aki 1919 márciusában a Magyarország nyugat-európai „sajtófőnöke” lett, Illyés Gyula, aki romantikus elképzelésekkel részt akart venni egykori tanárának kiszabadításában. Ezt az utat járta Hatvany Lajos, Jászi Oszkár, a népbiztossá lett Lukács György, A Nyolcak festőcsoportjának több tagja, írók, költők, közírók. A többség Bécsben maradt. Lukács például sokáig nem csomagolta ki a bőröndjeit, bízva abban, hogy a forradalmat lehet folytatni. Kassák barátaival együtt folyóiratot

alapított. Az egyik, a 2x2 közölte a magyar irodalom korszakos művét, Kassák alkotását, A ló meghal, a madarak kirepülnek című „hosszú vers”-et. A következő folyóiratban irodalmi szövegek, képek, magyar és német nyelvű szövegek voltak. Bécs a magyar avantgárd központja lett.

A Bécsi Magyar Újság szerkesztősége felkérte Kassákot, írja meg az életrajzát, mégpedig úgy, hogy minél több konkrét eseményt, helyszínt, személyt szerepeltessen benne. Az író hozzákezdett az Egy ember élete című önéletrajzi mű magírásához. A bécsi újság szerkesztője azonban meggondolta magát. Az éppen az osztrák fővárosban tartózkodó Osvát Ernő, a Nyugat szerkesztője azonnal „rácsapott” a kéziratra. Hazahozta. S a Nyugat folyamatosan kezdte közölni a memoárt. □

KASSÁK LAJOS

Egy ember élete (részlet)

Kint, az összekötő híd felé csavarogtunk néhány munkanélküliek. Céltafanul és reménytelenül, csak éppen, hogy kint voltunk a levegőn. [...]

A Juta-gyár elé értünk, csakúgy szokásból bementünk a portáshoz. Egyáltalában nem gondoltam rá, hogy itt munkát lehetne kapni, hiszen az egész gyárban aligha dolgozhatott több három szerszámlakatosnál. S mégis a portás átvette a könyvem, bevitte az irodába.

– Holnap reggel elkezdhetne? – kérdezte, mikor visszajött.

Mosolyogva feleltem:

– El! Mikor kezdenek?

– Hétkor.

Hónapok óta szaladgáltam már, hogy valamiféle munkát fogjak magamnak s végre

így, ilyen véletlenül jutottam hozzá. S nem is utolsó szerencse egy ilyen helyen dolgozni. A vasgyárban, ahol tömegmunkához kerül az ember, mint egy géprészt beállítják a rendszerbe és évekig dolgozhatnak egy sablonmunkán, ami testben és lélekben kegyetlenül elfárasztja az embert. A szerszámmunka könnyű és változatos. Az embernek nemcsak az izmai, hanem az esze is dolgozik, lekötődik az érdeklődése s így valami élvezetet is találhat a bémunka különben fárasztó és gyűlöletes egyhangúságában.

Eddig csak hírből ismertem ezt a gyárat, most belülről láttam, hogy milyen nagy és sok embert foglalkoztató telep ez. A munkásság kilencven százaléka nő volt, parasztlányok és asszonyok Újpest környékéről. A szerszámműhelyben csupa idősebb ember dolgozott.

Asztalosok, lakatosok és szíjgyártók, mintha csak valahonnan a százév előtti céhrendszerből maradtak volna itt. Tempósak voltak, mint a paraszt napszamosok és fecsegők, mint a vénasszonyok. A szervezkedésnek még csak a szele sem járt errefelé. Elég rendes hetifizetésük volt, nyugodtan dolgoztak és sokat ittak. A hétfői nap teljesen az iszákosságé volt. A ruhaszekrényekben állandóan tele üvegek sorakoztak, az emberek, mint a holdkórosok lézengtek a telepen. S ezeken a hétfői napokon a mester se jött közénk. Bent maradt a fülkájében s ő is ivott – így volt ez rendjén. Én nehezen fanyalodtam rá a szokásaikra. Észrevétlenül mögöttem maradtak az iszákosság éveivel s mivel természetből sohasem kívántam az alkoholt, most nagyon is megéreztem ezt a változást. Különböznélnek volna maguk közül. Ittam és barátkoztam velük és közel engedtem magukhoz és olyan szavakkal nyúltam hozzájuk, amik elől eddig elmenekültek, amik előtt esztendőig süketek tudtak maradni. Esténként átmentünk a közeli kocsmába, beszélgettünk a munkáról és beszélgettünk a munkásember életéről és anélkül, hogy félelem, vagy harag fogta volna el őket, beszélgetni kezdtünk a szervezkedésről is. Nem tárgyilagosan beszélgettünk és nem nyíltan agitáltam. Ez egy nyers, kemény talaj volt, egészen elülről kellett kezdeni a munkát. Sokáig egészen egyedül fáradoztam. Később a déli pihenő közben összelátkoztam egy szövőnővel s ebben a lányban egy nagyon értékes szocialista agitátorral ismerkedtem meg. Balázs Klárának hívták, tagja volt az Újpesti Munkásotthonnak és az antialkoholista páholynak. Eddig még nem is találkoztam össze a munkások között ilyen komoly és okos nővel.

[...] Örültem ennek az ismeretségnek, alig vártam az estét, hogy tovább beszélgethessek vele dolgokról, amik engem érdekelnek. Szép tiszta arcú és nagyon ízlésesen öltözött lány volt, de egy pillanatra se gondoltam rá, hogy mint férfi közeledjek hozzá. Csak a kellemes embert és az értelmes, okos elvtársat láttam benne. Egész este szervezeti kérdésekről tanácskoztunk. Megállapodtunk benne, hogy valamit csinálni kell a gyárban, siralmasan nagy volt a nők munkaideje és siralmasan kicsiny a munka-

bérük. De ezek a nők Újpest környéki parasztok voltak, akiknek van egy kis földjük, vagy családi gazdaságuk, csak olyan mellékes életük a gyári munka s ezért eddig semmiféle mozgalomba nem lehetett őket bekapcsolni. Úgy határoztuk el, hogy egy táncfal egybekötött kedélyes estét rendezünk az Otthonban és így próbáljuk meg őket először összehozni. De így se ment könnyen a munka. Klára bevitte a gyárba a műsort s szinte emberfeletti erőt kellett kifejtenie ahhoz, hogy pár darabot eladhasson ezeknek a zsugori és érdeklődés nélküli lelkeknek. Mégis eléggé jól sikerült az este. A lányok, akik eljöttek, tarka, kemény szoknyákba öltöztek, mezítelen karjaikból sugárzott az egészség s a fiatal iparos legények, akik az utcán eddig szóba sem álltak volna ezekkel a „Panca Márikkal”, lassan beszivárogtak a terembe, beleveszték a táncba, forgatták a kemény, ropogós testeket s a lányok boldogan forogtak és visítottak s ez a számukra szokatlan barátkozás érdeklődést és értelmességet váltott ki belőlük, túlvitte őket mindennapi életükön.

S a gyárban taktikusan, óvatos rábeszélésekkel megkezdődött a szervezkedés.

Keresetem minden fillérét hazaadtam, az egész család mintha hirtelen levegőhöz jutott volna. Föllobbant az életkedvünk, de az anyám már ismerhetett volna engem, tudhatta volna, hogy milyen keveset jelent az, ha én munkába állok. De ő a végletekig optimista természetű volt s a legkisebb lehetőség is elég volt neki ahhoz, hogy egy egész újélet elkövetkezését várja. Keveset tartózkodtam otthon. Reggel korán mentem munkába, este kimentem Újpestre s csak későn éjjel vetődtem megint haza. Ők ilyenkor már aludtak, volt úgy, hogy én is rögtön lefeküdtem, volt, hogy egyedül fönt maradtam és írtam. Néha szinte kényszerítő erőket éreztem magamban az írásra. Egészen magamnak dolgoztam, senkivel sem találkozhattam, akivel újabb írásaimról beszélhettem volna. Egy-egy verset beküldtem a „Független Magyarország”-nak s azok meg is jelentek. De alig hatott rám a nyomtatásban viszontlátásuk. Kiközösítettnek és megbüntettettnak éreztem magam. Klárának nem mertem erről az írói mániámról szólni, szóba se mertem hozni előtte az irodalmat. □

HIRMANN LÁSZLÓ

Lukácsy Sándor

Lukácsy Sándor életútja sokkal inkább köthető a szomszédos Rákospalotához, semmint Újpesthez. Mégis, mint Károlyi István gróf uradalmi főügyésze, jelentős módon befolyásolta településünk alapítását, későbbi fejlődését.

Napoleon bukásának évében, 1815. január 20-án született Tápiósápon. Apja, Hutiray András – a családot akkor még így hívták – nemes ember, katolikus vallású birtokos volt. Édesanyja Röhr Rozália, idővel három fiúgyermeknek adott életet. A család hamar költözött, hiszen a két kisebbik fiú már a Nyitra megyei Vágfarkason született. Talán itt alakult ki kapcsolat a Hutiray család és a felvidéki megyében is birtokos Károlyi grófi dinasztia között. Sándor, a legidősebb fiú jogot végzett, és fiatal jurátusként a fóti birtokon helyezkedett el. Idővel uradalmi ügyészként szolgálta urát.

Mindössze huszonöt esztendő volt, mikor Újpest szempontjából sorsdöntő eseményeknek lehetett a formálója. 1840. április 5-én ülésezett az a bizottság, amelyik az új-megyéri „gyarmat” megalakulását volt hivatott elrendezni. Burg Károly uradalmi inspektor, Löwy Izsák bíró és Holló József jegyző mellett ő is jelen volt az ülésen. Az egybegyűltek „közgyűlést tartván, tekintetes Hutiray Sándor uradalmi ügyész úr, mint az úri jusok fenntartója jelenlétében” tanácskoztak. Ez az egyeztető eljárás vetette meg az alapítólevél kiadásának alapjait. A tárgyalásokon Hutiray természetesen Károlyi gróf céljait, érdekeit képviselte.

A fiatal település infrastrukturális fejlődését is a szíven viselte. Főton kelt beadványában 1844 októberében kérelemmel fordult Pest város tanácsához Blum Ignác új-megyéri társaskocsi-járata számára. Levelében így érvelt: „Nem szükséges, reményelem, itt előadni azt, hogy Újmegyer telepítvényi lakosok nagyobb részint Pest városában keresik élelmöket, és hogy eképpen szükségessé lett közle-

kedés legkönnyebben és legjutányosabban úgynevezett omnibuszok által lévén eszközölhető, amit a mondott telepítvényi lakosok szerződésük értelménél fogva szabadon állíthatnak”. Beadványát így írta alá: Hutiray Sándor mp. Méltóságos Gróf Károlyi István Fóti uradalma rendes ügyésze.

Időközben magánélete is révbe jutni látszott. Feleségül vette Platthy Kamillát, majd önálló vállalkozásba is belefogott. Figyelme már ekkor az agrárium, a kertészet felé fordult. Bizonyos, hogy már 1848 előtt csemeteeladásra szakosodott lerakata volt Káposztásmegyeren.

A szabadságharc fordulatot hozott a Hutiray család életében is. A három fivér ekortájt magyarosíthatott a Lukácsy vezetéknevűre. Mindhárman beléptek a formálódó honvédseregbe. Legmagasabbra a középső fiú, Lajos emelkedett, aki Klapka oldalán harcolt a dicsőséges tavaszi hadjáratban, majd tőle kapott őrnagyi rangot Komáromban. A legifjabb Károly főhadnagyi rangot szerzett, míg a legidősebb, Sándor idővel századosi kinevezést kapott.

A harcok kezdetekor, '48 szeptemberében a Hunyadi önkéntes csapat főszámvevője volt. Decemberben már századosként támo-

Honvédtiszti egyenruha (Lukácsy Sándorról nem maradt fenn biteles arckép.)

gatta Perczel Mór délvidéki hadtestét. Szervezési és agrártapasztalatait kamatoztatva élelmezési főfelügyelő volt a Központi Mozdó Seregnél, majd márciustól a IV. hadtestnél. Áprilisban azonban lemondott megbízatásáról. Döntések háttérében magánéleti – 1848-ban megözvegyült – de politikai okok is meghúzódnak. Talán nem értett egyet a trónfosztásig, a függetlenség kinyilvánításáig radikalizálódó vezetőséggel.

A szabadságharc katonai vereségét követően ennek ellenére letartóztatták, 1849 decemberétől 1850 februárjáig vizsgálati fogságban senyvedett. Mivel súlyos vétkeket nem találtak nála, vádemelés nélkül szabadon bocsátották. Valószínűsíthető, hogy kapcsolatai nem szakadtak meg azokkal, akik a szabadságharc újraindításában reménykedtek. 1855-ben Bécsben összeesküvés vádjával letartóztatták, de ezúttal is megmenekült a felelősségre vonástól.

Az önkényuralom éveiben Lukácsy Sándor a közélettől már eltávolodott. Energiáit egyre inkább a kertkultúrának szentelte. 1857-ben Kertmunkásokat Képző Intézetet alapított, ahol „az oktatás célja gyakorlati kertmunkásokat képezni, kik a kertészeti, különösen a gyümölcs-tenyésztés szakértelmes végrehajtói legyenek”. Szaklapot is alapított Kerti gazdaság címmel. Károlyi gróf – talán hogy egykori kegyeltjét támogassa – az újságot a birtokain működő valamennyi iskola számára megrendelte.

1858-ban megalapította az ország második kertészeti szervezetét, a Magyar Kertészeti Társulatot. (Eladdig mindösszesen Nyíregyházán működött hasonló egyesület.) Lukácsy Sándor a testület titkári teendőit látta el, báró Eötvös József alelnök mellett. Jellemző, hogy a tagságba Jókai Mór is belépett.

A kertészeti témakört tudományos munkáiban és publikációiban is népszerűsítette. Szerkesztette a Belgazdasági Kis Közlönyt, a Kertészetünk című lapot. A Kerti Gazdaság Könyvtára sorozatban öt kötete jelent meg. Amit elméletben megalapozott, azt gyakorlatban is megvalósította. 1855-ben épült fel tulajdonában a rákospalotai Sín utca 24. szám alatt az a kétszintes sárga műemlék épület, ami igen leromlott állapotban, díszzeitől megfosztva, ma is áll. 1861–1880 kö-

zött Lukácsy Sándor ebben a házban lakott. (Később ebben az épületben kezdte meg működését a rákospalotai leánynevelő intézet). Ennek közvetlen közelében, a már akkor Sín, az akkor Erzsébet (ma: Sződliget), és egy akkor név nélküli kis utca által határolt területen, Palota kertvárosában – ahogyan később elnevezték, a Nyaralótelepen – alakította ki mintakertészetét.

A telkeket, ahol alapvetően gyümölcsfákat termesztő és értékesítő telepét kialakította, Nádaskay Lajostól vásárolta. Lehetséges, hogy egyes szegleteit felesége hozta a házasságba, hiszen a fennmaradt térképen azok Hutyrainé nevére szerepelnek. (Lukácsy tudniillik újra nősült. Második felesége Czillinger Franciska, Czillinger Lajos honvéd százados nővére volt. Házasságukból született Aladár nevű fiuk.)

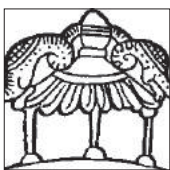
A kertészet térképe és terménykatalógusa 1859-ből maradt fenn. Ebből kiviláglik, hogy számtalan gyümölcsfafajtát kínáltak eladásra. Almából 85 féle, cseresznyéből és meggyből 15 fajta, kajszibarackból 9 faját állt rendelkezésre. A terület közel harmada konyhakertként szolgált. A parkosított bejárat közelében kiszolgáló épületeket emeltek, melyek még állnak, bár a terület idővel teljesen beépült.

Lukácsy Sándor neve és szakértelme munkássága révén országos hírré tett szert. Ennek köszönhető, hogy végül kormánybiztosi megbízatást kapott. Minisztériumi felhatalmazásból járta az országot, hogy népszerűsítse a kertkultúrát, módszertani tanácsokat adjon a gombamód szaporodó vidéki kertészetek kialakításához.

1880-ban egy erdélyi útja során meghűlt. A betegség ágynak döntötte, és néhány hetes küzdelem után életét veszítette. A Vasárnapi újság halálhírére így írt: „Hutirai Lukácsy Sándor, mezőgazdaságunk buzgó harcosa, kinek neve széles körben ismeretes irodalmi működéséről, melyet szintén a mezőgazdasági – főleg kertészeti – ügyeknek szentelt, elhunyt Budapesten. Halála után kiérdemelte a »nemzet kertésze« megtisztelő címet.” Rákospalotán ma a nevét viseli az a korábban név nélküli kis utca, amely kertészetének egyik határa volt. Igaz, helytelenül a Lukácsy Sándor utca felirat szerepel a táblákon.

Tápióság vasútállomása archív képeslapon

Tápióság, ahol Hutiray Sándor megszületett, ősi település. A Tápió folyó vidéke már a bronzkorban is lakott volt. Az élő víz közelsége, a művelésre alkalmas szelíd dombhátak vonzották a telepeseket, akik hátrahagyott tárgyi emlékei a földből előkerült fegyverek, cserépedények. A helyi hagyomány szerint a honfoglalást követően a Tarján törzs nemzetségei telepedtek itt meg.

Az Árpádkor végére három falu alakult ki a Gödöllői-dombság déli nyúlványainál. A területet a tatárjárást követően IV. Béla a nyúlszigeti domonkosoknak adta birtokul, akik később értékesítették azt. Süly falut 1259-ben, Sáp települést 1279-ben említik először oklevelek. Utóbbinak 1306-ban Sági János volt a birtokosa. A harmadik falu, Oszlár, a középkorban nagyobb volt a másik kettőnél, mára azonban nyomtalanul eltűnt. Süly gótikus temploma 1498-ban épült Szűz Mária tiszteletére. Tápióság temploma jóval későbbi, 1716-ban Sötér Gábor generális emeltette barokk stílusban.

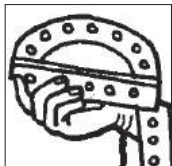
Az istenházát Szent Istvánnak szentelték.

A török háborúk, majd a kuruc hadak járása átmenetileg elnéptelénítette a vidéket. Újratelepítése során felvidéki tótok, külszászországi svábok érkeztek a területre.

Tápiósülynek és Tápiósápnak a 19. század hozott fellendülést. Virágzott a kézműipar, a kereskedelem. Az 1882-ben átadott Kőbánya-Szolnok vasútvonal bekapcsolta a községeket a dualista Magyarország gazdasági vérkeringésébe. A töretlen fejlődésnek a második világháború itt is átvonuló frontja, a hamarosan bekövetkező kommunista hatalomátvétel vetett véget. A Rákosi korszak nem csak erőszakos kollektivizálást, hanem erőltetett közigazgatási reformot is hozott. 1950-ben összekapcsolták a két községet. Elhagyva a Tápió nevet, összevonással született meg Sülysáp település.

A helyiek tudatában azonban még ma is él a Tápióság elnevezés. Büszkén emlegetik, hogy itt született Szirtes Ádám színművész. Lukácsy Sándornak, a nemzet kertészének itteni gyökerei feledésbe merültek. □

„Nekem mindent az iskola adott...”

Dr. Bencze László Akadémiai Pályadíjas (1980) villamosmérnök-közgazdász, egyetemi tanár szervezésében zajlott a Könyves Kálmán Gimnáziumban a 60 évvel ezelőtt érettségizettek emlék-ünnepsége. Az Újpesten született kutató-fejlesztőmérnök kilenc hazai és nemzetközi szabadalom létrehozója, több szakkönyv és húsznál több tanulmány szerzője. 1996-tól egy nevadai kutatóintézet tudományos tanácsadója szervezési és számítástechnikai területen.

– *Jelentős ünnepség szervezője volt, egy ilyen találkozó sok időt, energiát követel. Mindez az iskola és a társak nagyfokú szeretetére, megbecsülésére vall.*

– Igen, májusban ünnepeltük érettségink 60. évfordulóját. Ebből kiderül az is, hogy mikor születünk: ez a korosztály az utolsó békeévben születettek korosztálya – tehát 1939. szeptember 1. előtt láttuk meg a napvilágot. Akik jövőre ünneplik érettségijük 60. évfordulóját, azok már háborús gyerekek. Annyiban is érdekes volt ez az osztálytalálkozó, itt vettük számba: mi voltunk az első olyan évfolyam tagjai, akik az első békeévben, 1945 szeptemberében kezdtük a tanévet. Jómagam a Megyeri Úti Általános Iskola diákja voltam. Sok nehézséggel néztünk szembe, de sok jóval is találkoztunk. Még járhattunk hittan órára, később iskolai keretek között betiltották, akkor a vasárnapi iskolába jártam házakhoz. Gyökössy Endre nagytiszteletű úr tartotta az órákat. Megjegyzem ő is keresztelt engem, és nála konfirmáltam. Feleségem családjában nyakas kálomistának tartottak – ők mindannyian elkötelezett katolikusok.

Amikor az általános iskola első osztályába jártam, még az 1-es volt a legjobb osztályzat, mire negyedikes lettem, a 7-es lett a legjobb jegy. A felső tagozatot kezdtem el, amikor bevezették a ma is ismert 5-öst, illetve az attól lefelé való értékelést.

Kiváló tanáraink voltak. Felső voltam, amikor az egyházi iskolákat megszüntették és

a tanárokat büntetésből vidékre vagy kültelki (peremkerületi) iskolákba helyezték. Tanáraink közül Neogrády László tanár úr nevét kell említenem. (N. L. volt az Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény alapítója – a szerk.) Történelem tanárunk volt, koncepciók okokból küldték el a katonai pályáról, a Hadtörténeti Intézetből.

– *Újpest melyik részén élt a családjuk?*

– Apám géplakatos volt, munkásember. A Vízműveknél dolgozott, anyám pedig háztartásbeli, három gyerekkel otthon. Nehezen éltünk, a Váci úti vízműkertben, egy szolgálati lakásban laktunk. Meg kell jegyeztem, nekünk ott lakó gyerekeknek, nagyon kellemes gyermekkorunk volt, miénk volt a fél Duna, a fél Lidó és a Tungsram strand. Utóbbira a kerítés alatt rendszeresen belógtunk. A vízműkert ma is hatalmas nagy kert, ősfákkal – szóval csak irigyelhetek volna engem a kortársak. Az unokáim is mondják, akik a flaszteron nevelkedtek, hogy mennyivel jobb lehetett nekem.

– *A Megyeri úti általánost a Könyves Gimnázium követte.*

– Kitűnővel végeztem, így a gimnáziumba jelentkeztem. Elgondolkodtató volt számomra, hogy milyen vegyes osztályba kerültem. Jártak oda Gödről, Dunakeszről, Rákospalotáról, Újpestről, Angyalföldről származó és különböző családi háttérrel rendelkező diákok. Hátrányban éreztem magam, kis szorongással kezdtem az iskolát, mert sok komoly értelmiségi háttérrel rendelkező osztálytársam volt. Rákos Zoltán például, akinek az édesapja tervezte az Állami Áruházat. Tapasztalnom kellett, hogy amit ők otthonról fejben hoztak, azért nekem mindenért külön meg kell dolgoznom. Nálunk otthon két könyv volt csak: a Biblia és egy Kalendárium. Természetesen nem egyedül voltam így, az osztály körülbelül fele hasonló sorból jött, mint én. Például Hencsei Pál gödi földműves gyereke, Kugler Sándor szülei szatócsok voltak. Emiatt soha nem volt konfliktus az osztályban. Tanáraink nagy többségben kiváló oktatók voltak. A mai napig nagy tisztelettel tudok emlékezni Birta-

lan Lajos osztályfőnökünkre, Zelenka Margit magyar irodalom tanárra, Szarka Gyula bácsira, aki történelem szakos volt. Milyen kicsi a világ! A gimnázium igazgatója Fülöp Zoltán volt, az ő felesége pedig későbbi feleségemet, Editet tanította, ráadásul a két család össze is járt. Ki gondolta volna – nem igaz?, hogy végül én is ide keveredem. Harmadéves egyetemista koromban ismertem meg későbbi feleségemet, Rossa Editet. Négyévi udvarlás után kötöttünk házasságot. Immár 54 éve vagyunk együtt. Visszatérve: nekem mindent az iskola adott, nagyon szerettem tanulni, az is igaz. Az általános iskola, a gimnázium hatalmas alapokat nyújtott, később az egyetemen már magam válogattam az ismeretek között. Feleségem családjában megtaláltam azt az inspiráló légkört, ami sajnos otthon hiányzott. Az itt kapott lendület vitt tovább, hogy más szakirányokban is képezem magam.

– *Dolgozószobájában zongorát, csellót, gitárt látok. Együtt zenél a család?*

– Az általános iskola és a gimnázium mellett konzervatóriumba is jártam, hegedűtanszakra. Egészen az érettségéig tanultam. A mestereim tehetségesnek tartottak. Szóba került a zenei pálya is, de jobbnak tartottam a reálterületek felé orientálódni. Nem lett belőlem hegedűművész. Biztos vagyok benne, ha azt választom, ott is helyt álltam volna. Jó zenei szakmunkás lettem volna, talán egy nagy zenekar első hegedűse, első pultos koncertmesteri beosztását is sikerült volna elérnem, de ezt csak nagyon halkán merem mondani. Tehetségem biztosan volt, hiszen a konzervatóriumban Kiss Andrással, aki később a Zeneművészeti Főiskola hegedűtanszak vezető tanára lett, évfolyamtársak voltunk és akkoriban ketőnket tartottak az iskolában a legjobbnak.

Szerencsére a zenéhez később is sok közöm maradt. Edit zenész családból származik. Zenetanárok, zeneművészek, zeneszerzők a tagjai. Édesapja Rossa Ernő zenetanár, karnagy. Sógorom Rossa László. A '80-as években ő szerezte többek között a Csíksomlyói passió zenéjét, pillanatnyilag a veszprémi színház zenei vezetője. Feleségem csellista volt, sógornőm zongorázott, László felesége zenetanárnő. Ez a környezet a mai napig meghatározza, hogy soha sem szakadtam el igazán a muzsikától. Balázs fiam magyar tanár, a Tabu-

latúra régizene-együttes alapítója, unokatestvérével Rossa Levente Borssal együtt. (Az együttes többször fellépett Újpesten.) Így a zeneszeretet része az életemnek. Családi erélyem is van, jó emlékezetű anyósomtól örökölttem. Egy 1727-ben készült velencei kamarazenekari mesterhegedű, Lawrence Montale alkotása, aki Stradivari tanítványa volt. Nem egészen hiteles források szerint már az 1750-es években a Rossa család tulajdonába került ez a hangszer. Gyönyörű instrumentum.

– *Nem zeneművész lett, reálpályát választott...*

– Apám jó ember volt, de sajnos rapszodikus. Anyám Dömsödről származott, földműves családból. Az ő családjukat vissza tudtuk követni az 1770-es évekig. Nehezen éltünk, főleg az '50-es években, a kétkezi munkát én is hamar megismertem, előfordult, hogy a hegedűtanár megkérdezte: „Miért ilyen a kezed?” „Mert gyomláltam és kaszáltam” – mondtam. Felháborodott: „Aki hegedül, annak nem lehet ilyet dolgozni!” Nehéz lett volna elmagyaráznom, hogy nekem muszáj volt. A családi háttér okán és a zenei milió hiánya miatt, műszaki egyetemre jelentkeztem. A felvételinél a négy fontos tárgy közül matematika és fizika tárgyakból jelesen volt, magyarból szintén, csak történelemből kaptam négyest. Azonnal fel is vettek a villamosmérnöki karra, itt az erőáramú szakon szereztem diplomát.

Bence László, édesanyja által varrt uniformisban

– *A szocialista nagyipar időszakában hivatása a legkeresettebb szakmák közé tartozott. Hol talált munkát az ifjú mérnök?*

– Végzett mérnökként, a Villamoserőmű Tervező és Szerelő Vállalathoz, a VERTESZ-hez kerültem, ahhoz az állami nagyvállalathoz, amelynek korábban ösztöndíjasa voltam. Gyakornokként kezdtem és végigjártam a szakmai beosztások összes stációját. Végül műszaki fejlesztési osztályvezető lettem. Itt köteleztem el magam a kutatás-fejlesztés mellett, és az életem további részében kizárólag ezzel foglalkoztam. Számos hazai és nemzetközi szabadalmam, találmányom van, külföldön például Svédországban, az egykori Csehszlovákiában, Németországban és az Egyesült Államok területén is.

– *A kutatók számára akkoriban kedvezőek voltak a körülmények? Hogyan indult a pályája?*

– A kutatási lehetőségeket túlnyomó részben saját magam építettem fel. Persze kellett hozzá egy adag szerencse is, nemcsak rátermettség, tehetség vagy jó gondolat, kellett hozzá szikra is. Ezt a VERTESZ-nél megkaptam; az első szabadalmam is ott született egy véletlen folytán. Általában egy-egy feladat esetében kiderült, hogy a kiadott fejlesztési program során meg kell oldani a problémát, de hogy hogyan, azt nem mondták meg – ezt kellett kitalálni. Sikeredt. Ettől kezdve pedig már kerestem a kihívásokat, főleg a műszertechnika és az erősáramú zárlatvédelem területén. Hozzáteszem, hogy az alkalmazott kutatás területén tevékenykedtem, még akkor is, ha eltöltöttem három évet a Tudományos Akadémián. Ez a munka a kutatói munka hierarchiájában valahol középen foglal helyet. Az

dr. Bencze László, felesége Edit és gyermekeik, Anikó és Balázs

alapkutatást követő tevékenység, amely az adott témát, felfedezést az alkalmazás szintjére viszi – ezen alapul a műszaki fejlesztés, amely a gyakorlatban valósítja meg a programot. A VERTESZ után több intézmény következett, minden lépcsőfokot bejártam, tervezőmérnök, főmunkatárs, osztályvezető lettem különböző vállalatoknál, végül, már a rendszerváltás után a Villamosipari Kutatóintézet igazgatójaként fejeztem be pályámat.

– *A villamosmérnök később közgazdasági tanulmányokat is végzett. Miért?*

– Nagyon érdekelt a közgazdaságtan, azon belül is (talán meglepő) a statisztika. A statisztika félelmetes tudomány, azzal mindent be lehet bizonyítani, sőt mindennek az ellenkezőjét is! Ha valaki érti a statisztika nyelvét, nem tudják átjéteni, ezért érdekelt engem ez a tárgy. A Közgazdasági Egyetem mérnök-közgazdász fakultásán szereztem ipargazdasági diplomát. Gondolkodásmódomat nagyban befolyásolta ez a tudomány, rájöttem, hogy az adatok feldolgozása, értékelése bizonyos filozófiai, etikai kérdéseket is fölvet. A műszaki egyetemen kilenc féléven keresztül tömték a fejünket a marxista filozófia dogmáival. Elhatároztam, hogy továbblépek az igazságkeresésben. Elvégeztem az etika-filozófia tanári szakot a Marxista Leninista Esti Egyetemen. Nem szokás ilyen végzettséggel dicsekedni, de nagyon hasznos volt, mert ezen a szinten már jelentős, elmélyült tudású oktatók tanítottak, nem feltétlenül marxista szellemenben. A filozófia nem rendszerfüggő, az etika már inkább. Az etikus magatartás számomra mindig nagyon fontos volt, még Gyökössi tiszteletes úrtól kaptam az indítást, ennek köszönhetem, hogy a rendszerváltás idején is meg tudtam őrizni a feddhetetlenségem. Feleségem tanácsvezető bíró volt a Fővárosi Bíróságon (ma: Kúria), érthető, hogy ez még jobban inspirált.

– *Az élethosszig tartó tanulás az Ön szakmai pályája során mindvégig jelen volt. A gimnáziumi évek alapozták meg érdeklődését. Érthető, hogy folyamatos a kapcsolata az iskolával.*

– Visszatérve a 60. évfordulóhoz: az ünnepséget én szerveztem, néhány adatot is összegyűjtöttem a megemlékezéshez. Az országot 200 ezer ember hagyta el 1956-ban. Az akkori népesség durván 2 százaléka. A mi osz-

tályunkból 12 százalék ment el, akadt olyan, aki a harcokban is részt vett. Mikor szétlőtték az osztályunkat – talán emlékszik arra a fotóra, ahol át lehet látni az épület egy részén, no, az volt a mi osztályunk! – azt gondoltuk nem is tudunk majd leérettségizni. Megoldották szerencsére: egy hónapig jártunk a Ságvári Endre Kultúrotthonba (ma: Újpesti Polgár Centrum), aztán annyira sikerült rendbe hozni az épületet, hogy a folyosót is lezárva, meg a tornatermet, szertárat szétválasztva lehetett már órát tartani. A végzős osztályokat előresorolták a tanításban, időben le tudtunk vizsgázni. Az eredeti 41 fős osztályból 32-en érettségiztünk, ebből 22-en felsőfokon diplomáztunk. Ma ez nem tűnik nagy számnak, hiszen ma a gimnáziumban végzetek 90 százaléka felsőfokon tanul tovább, akkor azonban jelentős arány volt. (Származási minősítés miatt sokan be sem juthattak egyetemre.) Az eltávozott kilenc diákból többen jelentős pályát futottak be. Köztük van Csizmadia Dezső, aki szintén villamosmérnök lett, vele még a zeneiskolába is együtt jártam.

– *A vállalati szféra mellett az új nemzedék képzésében is részt vett.*

– A műegyetemen, a Bánki Donát Műszaki Főiskolán, illetve Veszprémben húsz évig tanítottam vendégtanárként. Önálló tárgyam volt jegyzetekkel, tankönyvvel. Igyekeztem humánusan vizsgáztatni, persze nálam is előfordult a bukás, de mindig figyelembe vettem, ha valakin láttam, hogy igyekszik előbbre jutni. Annak idején nehezen lehetett bejutni az egyetemre, de meg is kellett dolgozni a diplomáért, ma könnyebb és sajnos devalválódott is az oklevél értéke. Ez a jelenség Amerikából érkezett, én is megtapasztaltam. Vannak igen színvonalas intézményeik, ám többségük olyan, hogyha valaki csettint kettőt az ujjával, akkor már megfelelő értékelést kap. Számomra is folytatódott a tanulás: jött a rendelet, hogy két-három éven belül csak az oktathat egyetemen, aki doktori fokozattal rendelkezik. Ösztönöztek, jelentkeztek doktori képzésre. Kutatói munkám alapján viszonylag egyszerűen ment, már évek óta összeállt az alap a dolgozathoz. 1980-ban tettem le a vizsgát.

– *A kutatás, oktatás kitöltötte az életét. Hogyan birkózott az akkori előírásokkal? A vezetői*

munkakör kötelezővé tette a mozgalmi tagságot.

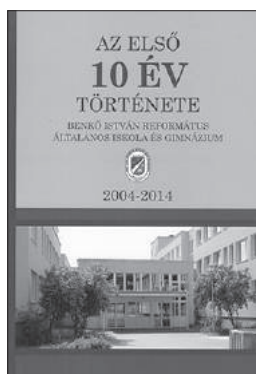
– Politikai szervezetnek soha nem voltam tagja „nyakas kálomistaként” ez etikai kérdés. Ez például negatív pontokat jelentett már a gimnáziumi tanulmányi versenyben is, az osztályból úgy emlékszem hárman nem léptünk be a DISZ-be. Később egy levitézlett ávóستól meg is kaptam egyszer a munkahelyemen, hogy „osztályáruló lettem, mert munkásgyerekként polgárlányt vettem feleségül”. Írtam egy regényt az 1956-os Kossuth téri sortűzről. A könyvbe ezt a mondatot is beleírtam. Az 1970-es évektől megfigyelt személy lettem, mert a véleményemet mindig megmondtam, akkor is ha hátrányom származott belőle. Az anyagomat már kikértem a történeti hivataltól.

– *Máig is szoros a kapcsolata Újpesttel...*

– Vízműves dinasztia vagyunk. Az 1930-as években a nagyapám már ott dolgozott, apám követte, mint géplakatos, mint már mondtam. Anyám is odakerült, miután mi felnőtünk, a húgom a felszíni vízműnél dolgozott laboránsként. Az öcsém ugyancsak ott lett asztalos, felesége a titkárságon adminisztrátor, a nagybátyám a beruházási osztályt vezette nyugdíjazásáig. Nyári szünetekben 16 éves koromtól mindig ott dolgoztam. Fiam, Balázs pedig mielőtt elkezdte Szegeden a tanulmányait, a vízóra-javítóműhelyben dolgozott egy évig. Azt hiszem, nincs is a cégnél hasonló família, amelynek négy generációja fordult meg a vállalatnál. Családom tagjai máig Újpesten vagy Dunakeszin élnek, csak én származtam el Budára. Ettől függetlenül rendszeres kapcsolatom van barátokkal, ismerősökkel, diáktársakkal. Feleségemmel együtt, az 1980-as években alapítói voltunk az Újpesti Értelmiségi Klubnak (ma: Újpesti Közművelődési Kör), amikor a „három T” jegyében még csak „megtúrtek” voltunk. Ma is gyakran megfordulok rendezvényeiken. Rendszeresen olvasom az Újpesti Helytörténeti Értesítőt, 2003-ban a Vízműtelepről írt cikkem meg is jelent a lapban. A könyveses diákokkal gyakran találkozunk, éppen ma is van egy ilyen programom.

Az utóbbi években foglalkoztat az a fikció, hogy hogyan alakult volna az életem, ha 1953-ban nem a Könyves Kálmán Gimnáziumba kerülök... □

Könyvek Újpestről

Az előző számunkban ismertetett iskolai kiadvány (amely a tanárok és diákok alkotásait gyűjtötte össze) párjaként jelent meg a Benkő István Református Általános Iskola és Gimnázium első évtizedének iskolatörténeti kötete. E dokumentum nemcsak az alapítók, támogatók, odajáró diákok és a tantestület számára jelent értéket, de a jövő kutatói is komoly információforrásként tekinthetnek rá. A könyv szerkesztői bevezetőben emléket állítottak a rákospalotai születésű Benkő István református lelképásztornak, majd ismertetik az iskola jelképeit, bemutatják az oktatást segítő alapítványokat, ösztöndíjakat. Szöveges fejezetek és fényképfelvételek őrzik az első évtized nevezetes pillanatait, a sportéletet, a táborokat, a jubileumi év osztályképeit és természetesen a tantestület tagjait.

Újpest történetébe és hagyományába egyaránt betekintést kínál a Városkalauz című színes kiadvány. A nem titkoltan reklám céllal készült igényes kivitelű füzet előljáróban a település épített örökségét, kulturális, egészségügyi és sport intézményeit, egyházi épületeit mutatja be. A számos helytörténeti szempontból is különleges, archív fotóval illusztrált kalauz a távolról érkező érdeklődőknek és a közelmúltban Újpestre költözött helyieknek egyaránt tartogat érdekes információkat. A kerület múltja és jelene című településtörténeti részt követően a helyi szolgáltatásokat nyújtó cégek, üzemek és kereskedelmi cégek kaptak lehetőséget a bemutatkozásra. A brosúra utolsó oldalán egy áttekinthető térkép segíti a tájékozódást. A kétnyelvű (magyar és angol) kiadvány ingyenesen hozzáférhető a Neogrády László Helytörténeti Gyűjteményben.

Bárczy István díj

Június 7-én, a Főpolgármesteri Hivatal dísztermében Szalay-Bobrovniczky Alexandra főpolgármester-helyettes ünnepélyes keretek között nyújtotta át a Bárczy István díjat Pintér Évának, a Játék Mozgás Kommunikáció (JMK) Óvoda óvodavezetőjének.

Városnapi kitüntetések

Az Újpesti Városnapok keretében augusztus 24-én, a Városháza dísztermében került sor az önkormányzat díjainak átadására. Újpestért Díjban részesült: Rejtő Ildikó a Nemzet Sportolója, törvívó, edző, az Újpesti Dózsa egykori sportolója, dr. Gregely Zoltán ny. anasztziológus és Gömbös Attila, Újpest korábbi alpolgármestere, az ÚV ZRt. ny. vezető munkatársa. Az elismeréseket Wintermantel Zsolt polgármester adta át.

A Kulturális Örökség Napjai

Szeptember 16-án 10-14 óra között a Kozma Lajos Faipari Szakgimnázium, 11 órától az ŰMSZKI, 14, 16 és 18 órakor a Könyves Kálmán Gimnázium vezetéssel látogatható. Az Újpesti Lepkémúzeum mindkét nap 10-től 17 óráig várja a látogatókat. Az Újpesti Városházán 17-én 10; 11; 14 és 16 órakor vezetett csoportok indulnak. 17-én a Városháza elől 14 órától vezetett séta indul a Szent István téri templomok és a zsinagóga megtekintésével. Vezető: Iványi János, az Újpesti Helytörténeti Alapítvány elnöke.

Gyász hír

Július 2-án, 88. születésnapján elhunyt Lányi Zsolt a Független Kisgazda Párt egykori képviselője az Országgyűlés Honvédelmi Bizottságának volt elnöke, az Újpesti Torna Egylet társadalmi elnöke. Pályáját Újpesten töltötte. 1956-ban ő alapította újra a kisgazda párt újpesti alapszervezetét. Búcsúztatására katonai tiszteletadás mellett, július 17-én, az Óbudai temetőben került sor. Az elhunyttól az UTE saját halottjaként búcsúzott.

Szeptemberi számunkban az 4., 5., 19. és a 20. oldalon látható fotókat az Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény bocsátotta rendelkezésünkre.